

Doprava

The title 'Doprava' is rendered in a highly stylized, geometric font. The letters are composed of various shapes like rectangles, circles, and triangles, some of which overlap or are cut out by other shapes. The design is set against a background of large, solid geometric forms in shades of gray and black, creating a complex, layered visual effect.

Leto II

1930/31

Štev. 7 a

MODRAPTICA

leposlovnna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 7. številke:

(Junij)

Mišo Kranjec: Ko akacije cveto.

Zdravko Ocvirk: Motto.

— Sredi noči.

— Povej zakaj.

Josip Vidmar: Ana Pavlova.

Jože Kranjc: čudež v peklu.

Peter Pajk: Zapiski.

Pantelejmon Romanov: Črni kolački.

Poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

KO AKACIJE CVETO

MIŠO KRANJEC

Vi še niste videli akacije cveteti? Takole si predstavljajte: dolga ravna pot — na koncu se zoži po vseh pravih perspektive in se skoraj zlije z ravnino. Ravnina je na obe strani kolnika in zdaj, ker smo v maju, žita cveto in cvete krompir in nad krompirjem mak. Mak cvete tudi med pšenico, pa ta je rdeči; tudi kokon dobite in plavico. Torej ob poti sredi brezkončnega polja cveto akacije. Akacija ni veliko drevo, toda cvete razkošno. Morate pomisliti, da smo že proti koncu maja in je tedaj pri nas največ cvetja in največ tistega razkošnega zelenja. Vse cvete, vse dehti. Zdaj si pa še predstavljajte, da je na priliko jutro. Tako, ko solnce vstaja. Takrat je na akacijah polno življenja. Čebele nabirajo med, ki je z roso padel. Nad ravnino v jutro leži prosojna megla, samo tako kot da bi kdo akvarelno sliko rahlo zabrisal. Da ni videti, kje konča zemlja in kje se začne nebo. Proti poldnevu veter vleče. Navadno zdolc. Akacije otresajo cvetje in je tudi vsa pot bela od cvetja. Žito je kakor morje. Tako rahli valovi se dvigajo in zamirajo bog ve kje. Včasih mogoče voz priropoče po kolniku, pa to nikakor ne moti slike.

Na vozu sedi kmet s pipo v ustih in skoraj ne občuti, kje se vozi. Ali pa, če se pelje dekle, si tako potihem prepeva pesem in misli na fanta. Pač, ker je maj in ker akacije cveto. — No, večer med akacijami je najlepši, ker je malo melanholije vmes. Vi se boste smejali, ker govorim o melanholiji in boste dejali, da je to dolgočasna romantika. Nič ne de. Saj človek ne išče namenoma za žalostjo. Bog z njo. Zjutraj bi me morali videti, kako prešeren je moj korak. Takrat je ves ta svet moj in še ga je premalo. Toda večer je večer. Vsa ta prostrana ravnina je odeta z večerno zarjo, z nekim vijoličnim odsvitom. Žita so se umirila in iz njih dahne pesem murnov. Tudi na akacijah je pesem — pesem slavca, ki mu še ženka ni zvalila mladih, ali pa so že poleteli. Morda tudi sedaj gre kdo s polja. Tako tiho gre z nežnimi mislimi. Nekje daleč, že proti vasi (tam med onim drevjem je skrita vas) pojeta otroka. S paše ženeta. Fant in dekletce. Pojeta visoko in preveč z razkošjem, dasi dovolj v terce ubrano. No, Bog z otrokoma! Zakaj ne bi pela? Mladost je zato, da se sama sebi raduje. Naši otroci na večer radi pojo. Kakršnokoli pesem. Ali o Mariji, ki je po polju šla in na rokah nesla Jezusa ali pa ono, ki pravi ‚svojega lub’ga čakala, pri oknu bom sedela’. Tak je večer tu med akacijami. Tam na desno med poljem vidite pet jagnedov. Tam je marof. Daleč zadaj je gozd, med tem drevjem je naša vas. Zdaj na večer je vse tiho. Včasih je prav sem lahko slišati, kako ženske pri zadnji hiši govore. Govore na vse grlo in ker je večer, besede gredo prek po polju. Tudi, če otrok zajoče, ga je slišati, ali zalaja pes, ali se pa otroci s kolesom vozijo in zvonijo.

Vi morda tudi ne razumete, če me tako včasih prime, da grem. Razumeli boste, če vam povem, da sem cigan. Živite na priliko v mestu,

mirno, celo mirneje kot drugi ljudje. Samo včasih se tako mimogrede spomnite, da je doma zdaj polno cvetja, da so večeri čudoviti. Toda, kakor se spomnite, posanjarite za en sam kratek trenutek in nato živite naprej. Ropot, vrisk, pesem, godba, vse to vas pregluši.

Toda nenadoma pride. Ko niti malo niste mislili, vas zvabi in vi greste, ne da bi razmišljali o tem. Zvečer pride misel, po nekaj urah že potujete. Drugo jutro potkate na vrata in pozdravite. Doma se niti ne začudijo preveč. Kakor da vedo, kako je v tujini, ko je tu pomlad in ko akacije cveto.

Ko akacije cveto...

Sicer pa je moje življenje enostavno. Z dvema besedama bi vam ga vsega razjasnil: — živim, igram... Pride nedelja. Vstanete zgodaj, greste malo med polja, na pot med akacije. Nato stisnem gosli pod pazduho in grem po mejah med žitom, da ne srečavam ali dohitevam ljudi. Ljudje gredo k maši, veseli in polni razkošja. Dekleta v pisanih in živih oblekah, kakor mak nad krompirjem. Smejijo se dovtipom fantov bolj radi tega, ker je ta ali oni kaj povedal. Ženske govoriyo glasno, kot da bi sicer ne slišale druga druge. Paglavci skačejo na vratnica in otrsajo roso.

No, jaz se izognem ljudi in hodim po samotnih potih. Tuintam naletim na kakšno mamico, ki pase krave in jagode prebira na čišlu.

Potem ves popoldan igram. Kar pač hočejo ljudje. Fantje in dekleta imajo radi vesele. Torej vesele igram. Tovariši igrajo za mano. Loki gredo mehanično po strunah, cingale se kako lovijo, vendar ne zaostajajo. Bas pomalem za kontrama išče in ljudje plešejo. Ljudje so veseli in za uro, za dve so že pijani. Žvenketajo z drobižem in ga mečejo po cingolah.

»Igraj, cigan!«

No, jaz igram. Še reči mi ni treba.

Proti večeru se razhajajo. Na noč se vračajo. Ne vsi. Pojejo in plešejo. Pride Ferenčič, sedi pri naši mizi, nam plačuje za vino. Ne govori, posluša in gleda. Gleda topo in brezmiselno. Če se srečajo oči, ne vidi. Poleg na drugi strani stoji Dominko. Včasih je bil muzikant. Zdaj je že prestar in roke se mu tresejo. Ko odložim gosli, seže z bojzornijo po njih, jih za trenutek ogleduje in oči mu žare. Nato tako z negotovstjo zaigra in se prestrašeno ozira okoli, da ga ne bi kdo gledal.

»Eh, včasih sem tudi jaz igral,« deje z neko trpkostjo.

»Pijte, Dominko bači,« mu nalijem. Starec bi se razjokal od hvaležnosti.

»Hvala ti, hvala ti.«

Mogoče bom kdaj jaz tako poslušal...

Na noč prideta tudi naši dve učiteljici. Eno — blondinko spremlja učitelj; ta dva se bosta v kratkem poročila. Druga ima črne lase. Leto dni je šele pri nas. Spominjam se je dobro od takrat. Prišla je tako na večer k nam in posedela na stolčku. Naša hiša je skromna in me je bilo sprva sram, da k nam prihaja. Zato sem se vselej izognil. Pa pozneje sem se privadil.

»Potnica je, ki pride in odide. Naš dom pa ostane.« In tako se mi ni nič čudno zdelo, če je dejala na priliko:

»Igraj, cigan —« in se smejala in kazala bele zobe.

Vzel sem gosli in igral, brez reda, kakor me je pač prišlo. In na koncu je še dejala:

»Zdaj pa še ono —«

»Katero, prosim?«

»Pot med akacijami.«

In tako sem na koncu še to igral. Privadil sem se in je bilo vedno tako. Čakal sem, da je rekla: »zdaj pa še ono.« Nekaj lepega je bilo v tem. Z našimi se je dobro razumela in otroci so ji v naročje lezli. — Tako sem včasih kar že težko čakal, da pride. No, prišla je vedno. Včasih mi je tudi rekla:

»Pridite jutri zvečer gor in prinesite gosli.«

Pa jaz nisem šel nikoli. Če je bilo prav, ne vem. Od takrat je vendar leto. Končno je ona potem kmalu odšla. V jesen mene ni bilo, ko se je vrnila. In je nisem videl vse leto. Naši so mi pisali o njej, da pride često k njim, da vprašuje po meni. Tudi sama mi je pisala, pa jaz nisem odgovoril. Kako bi ji naj kot cigan odgovoril.

No, če zdaj kje igram v gostilni, pride vedno tja. Spremlja jo visok blondin. Moram reči, da je lep fant. Zadnje čase so marsikaj govorili o njima, pa mene ne zanima. Vsaj zdi se mi tako.

Sedijo blizu nas za mizo. Ona sedi tako, da vidi k nam, ne da bi se obračala. Tudi plesat grede. Plesati zna lepo. Potem navadno pride k nam in posluša. Njenemu fantu menda ni všeč in jo pride vabit od nas. Pa ona, kakor da ne sliši.

Nato reče tiho:

»Ono, cigan —.« Na njenem obrazu je nekaj bolesi, skrbno prikrite. Pa jaz ne vprašam, katero želi in tako nima prilike, da bi govorila. Obrnem se do ciganov in nato začnemo. Posluša tiho, ustnice ima rahlo stisnjene, oči nekam zasanjane. Ko končamo, plača in gre skoro opotekajoče k mizi, se napravlja in fant mora z njo . . . Morda še kje tam s ceste posluša našo pesem.

Pa mi še ostanemo. Zadnji odhaja Ferencič in Dominko. Ferencič je pijan — tako šele proti dvema zjutraj. Moramo mu igrati. Plačuje z dolarji (bil je v Ameriki). Dolarske bankovce mi lepi s slino na čelo. Potem naroči deset litrov vina za nas. Dominko tiho prisede. Ferencič pa govori. Vedno isto. Zgodbo znam že na pamet. Ne pridene ničesar, celo skoraj z istim besednim redom pove. O ženi, ki ga je prevarila, ko je bil v svetu. Otrokom je lepo naložil denar, njej pa ne da ničesar.

»Ali nimam prav?«

»Prav, prav,« potrjujejo naši.

»Zato pa pijte, cigani, in nato še eno zaigrajte. Eno lepo, žalostno —«

Proti jutru odhajamo. Vsak svojo pot. Stari Gorčak hodi tiho in morda misli na ženo in četvero otrok. Na nizko kočjo in na kravico v hlevu. Cingolaš je mlad in ima nekje prek bogato in lepo dekle. Vsa pisma mi prečita in mi znova vedno pripoveduje o njej. V nedeljo bo šel k njej.

»V jesen se bova poročila. Kaj pa hočem doma. Sedem nas je. Še preveč jih ostane pri hiši.«

Ali ni srečen fant? In vesel je tudi. Vi bi ga morali videti. Ni cigan, kmet. S takim zanosom govori o svojem dekletu.

To mora biti končno lepo: imeti dekle in vedno misliti na njo. Pišeta si vsak teden. Sanjata o otrokih in o domu. Misel je lepa in ni daleč. Zato je lahko vesel.

Kovač-kontraš si vedno po poti igra. Gre prek po polju, sam in igra, Tako pomalem hodi in se mu nikamor ne mudi. Tako ves dan ne misli nič, ko pa gre, si igra. Igra zelo lepo in nekam otožno. Tiho se trga pe-

sem. Tudi po vasi igra. Gospodinje, ki so zgodaj vstale, ker gredo v Lendavo, se takole pogovarjajo:

»Kovač si igra. Ta človek bi vedno igral.«

»Igra pa lepo.«

Sicer pa je bogat kmet. Posestvo je hčeri predal in sam ne dela veliko.

Gajzar se vrača tiho. Mlad človek, ženo in troje otrok ima. Pošten je in dober človek. Nikoli ne zapravlja. Tudi bolan je. Misli vedno na ženo in deco. Reven, pa ga vendar vsi radi imajo. Žaliti noče nikogar, razume in ve mnogo, pa ne govori. Jaz sam ga imam zelo rad in dasi ni prvovrsten muzikant, ga držim v družbi. Tako vsaj nekaj zasluži za dom. Pa tudi on mene ceni. Bil sem že večkrat pri njem.

Nasprotno pa flavtist. To je vesel in zabaven človek, dokler ni pijan. Takrat preveč klati in kvanta. Nikoli ne gre z nami domov. Do jutra se na senu preleži. Nato začne spet piti in jesti in se navadno v ponedeljek večer vrne. Zapravi več, kot je prislužil. Žena ga krega. Pa kaj to! Prisluži itak mnogo kot živinski trgovec in tudi kmetijo ima veliko. Jetičen je in mu je zdravnik prepovedal piti. Zato ne gre več k zdravnikom. Pravi, da bi že zdavnaj umrl, če ne bi pil.

No, vidite, to je naša družba. Potem se ves teden ne vidimo. Oni štirje delajo. Flavtist hodi okoli in jaz? Jaz posedam doma in grem zvečer med polja — na pot med akacije. Na noč se vrnem in si igram. Zunaj pri naši hiši je vedno veliko ljudi.

Govorijo glasno, da lahko vse razumem.

Potem prideta učiteljici. Ena z možem in druga s svojim fantom-blondinom. Stojijo in govore z našimi ljudmi. Ona s črnimi lasmi — Ida ne govori. Prej je bila vedno glasna. Zdaj se še samo nasmehne včasih... Pesmi »Pot med akacijami« več ne igram.

Zadnjič me je namreč poiskala med akacijami. Prišla je tiho in ko je nisem pričakoval. Nasmehnila se je trpko in me prosila, če sme govoriti z mano.

»Prosim —«

Zdi se mi, da je nisem v vsem razumel. Lahko si mislite — ko pa ona hodi z mano. Vedel sem le toliko, da naj ne igram več »tiste« pesmi.

»Povejte, ne boste igrali?«

»Ne bom.«

Stisnila mi je roko — Kaj vi ne bi bili srečni, če vam tako mlado dekle stisne roko! Razumite, jaz sem cigan in zato sem sklenil, da ne bom igral. Pesmi je mnogo na svetu. (In da vam odkrito povem, zadnje čase je nisem več rad igral). Človek se vedno rad izogne, kjer se je enkrat spotaknil.

Potem sva se vračala.

Pomislite, vas prosim, da se vračate tako v majski večer po poti. Na obe strani so akacije, polne cvetja, nebo ožarjeno nad vso poljano, žita, cvetoči mak. No, pa vi boste dejali, da je to romantika. Ne, to ni nobena romantika. Če vam ona prizna, da ne more slišati moje pesmi, če vam izpove, da se bo poročila in da mora vzeti nekoga, ki ga ne ljubi. Pri tem tako tiho joče.

»Pa bi vzeli tistega, ki ga ljubite.«

Pri tem se nerazumevajoče ozre po meni, z začudenjem. Moj Bog, saj veste, da človek mora tolažiti. In kako naj drugače tolažim, mlado nesrečno dekle. Mi smo preprosti ljudje in odkrito povemo svoje misli.

Končno je ta njeni fant — lep, moram reči, toda, če ima kakšnega drugega kje rada, pa naj tistega poroči. Pri tem ni moči ukazovati. Prvo je, da so ljudje srečni. Sreče ne kupiš kar tako. Tako sem jo torej tolažil in nisem mogel razumeti, zakaj noče onega poročiti, ki ga ljubi. Najbrže jo silijo.

Ljudje pač nočejo ali ne morejo razumeti. V resnici mi je hudo, da bo morda ona radi tega nesrečna.

»Poročili bi se kar z onim, da še nihče vedel ne bi.«

Tudi tedaj me je gledala začudeno. Prestrašil sem se skoraj.

»Saj ne ve in noče — vedeti,« je trudno izrekla.

»Pišite mu, povejte mu. Če ne bo odgovoril, potem pozabite nanj. Ker res ni vredno še nanj misliti. Če ne morete sami pisati, dovolite, da mu jaz pismeno obrazložim. Meni bo tudi hitreje odgovoril —.«

Hudo bi mi bilo, da bi bila nesrečna. Priznam, da sem jo z neko radostjo gledal. Mogoče sem jo tudi rad imel. Pa saj veste, da sem cigan. In jaz —? jaz samo lahko igram pesem o akacijah.

Ko sva se ločila, mi je stisnila roko. Dejala je, da mu bo sama pisala.

Bil sem srečen. Morda bo pa le dosegla, kar želi. Jaz ji seveda želim vso srečo. Prvo je, da so srečni drugi. Ti tako na tihem misliš in sanjariš.

Tako sem tiste večere vedno igral. One pesmi o akacijah ne. Nasmehnila se je, če sva se srečala. Pa to je bilo redko. Zdi se mi, da se me je izogibala.

Takrat sem zvedel, da se bo poročila.

Zato se nisem prav nič začudil, ko me je njen fant poiskal med akacijami.

»Cigan, bi ti igral?«

To je zame zapoved in zato nisem okleval. Ljudje imajo v tem radost in so srečni. Torej moram igrati.

»Saj veš, komu; Idi —«

»Da —.«

»Lepo, razumeš.« Privlekel je bankovec.

»Hvala — njej tako igram.« To bi bilo grdo, da ji igram za denar. Potem ji itak več ne bom.

»Tako pozno v noč, ko bodo že vsi spali.«

»Da —.«

Tako torej stojim pod oknom in igram. Ne vem, kaj igram. In ne mislim na to. V prvem nadstropju je okno odprto. Zdi se mi, da se je nekaj zganilo za zaveso. Noč je lepa, kakor so majske noči pri nas sploh. Nebo zvezdno, daleč nekje pesem fantov; pesem žab po mlakah; to vse ima svojo melodijo. In vmes moja pesem: Pot med akacijami — — vsa s cvetjem posuta — — kadar grem vdilj — — mi pride v spomin misel na daljnjo zgodbo — — poletni večer je bil — — med vejami je slavec pel — — popotnik me sreča in povpraša, če poznam najlepše dekle in mi veli: »Pod oknom ji obstoj, cigan — — in ji igraj — — le tiho, da ne bi kdo drugi prisluškoval.« No, in jaz igram, ker sem cigan —.

Prestrašil sem se skoraj, ko so se me oklenile nežne roke. Ozrl sem se in nisem mogel razumeti. Ob meni je stala Ida in jokala. V obraz ji nisem videl, pa sem vedel, da joče. — Žensko je težko razumeti. Seveda, poročiti se ni kar tako lahko.

»Povej — — saj si namenoma to igral —«

Kdo ve, zakaj sem igral. Zadnjikrat ji moram vendar kaj lepega igrati.
»Saj si za — sebe igral — ne za onega —«

Skoraj moram priznati. Razumite, tudi ciganu je včasih hudo. In lahko vam uide, da se spomnite na akacije, na pomlad — — —

Prijela me je za roko in me vedla s sabo — nato mi je vzela gosli in jih vrgla za vrata — gledala me je za trenutek smehljuje in me nato — poljubila.

Tega ne razumem. Veste, mi cigani počasi dojemamo. No, počasi bom tudi to razumel.

Zdaj je pri nas pomlad in ob poti med poljem akacije cveto. Zdaj boste razumeli, če vas nenadoma prime in greste. Še znancem ne sežete v roko.

Da — da —

Ko akacije cveto — —

MOTTO

ZDRAVKO OCVIRK

Človeku je sojeno večno hitenje
in večno prerivanje iz časa v čas,
brez konca borenje, brez konca trpljenje,
človeku usojen je večni poraz.

SREDI NOČI

ZDRAVKO OCVIRK

Sredi noči sem obstal,
kot da sem zgrešil pot.
V meni je ptič vztrepetal,
zlomljena mu je perot.

Dolga je pot še do solnca,
v meni hotenje kipi,
v temi bom blodil do konca,
strte so mlade moči.

POVEJ ZAKAJ

ZDRAVKO OCVIRK

Povej zakaj tako si tih in nem
ti drugi jaz, ki vedno z mano hodiš,
zakaj ponižno skrivaš mojim se očem,
ko vendar vsak korak mi vodiš.

Saj tebe še edinega imam
in vendar tudi tebe nimam,
z menoj si vedno pa te ne poznam,
prijatelju-neznancu tajnosti razkrivam.

ANA PAVLOVA

JOSIP VIDMAR

I

Ne vem, ali se godi tako vsem ljudem ali samo meni. Preberem dobro knjigo, vidim lepo sliko, ki me očarata in mi ostaneta dobro v spominu. Toda polagoma prične spomin bledeti in naposled popolnoma pozabim vso vsebino, vse, kar se da iz knjige ponoviti: zgodbo, osebe in zgradbo. In vendar mi ostane zavest, da knjigo poznam in da mi je draga. Kaj mi je prav za prav drago? Nekaj, kar sem popolnoma pozabil? Samo spomin na ure, ki sem jih preživel z njo?

Tako sem se večkrat izpraševal. Prebujal sem napol pozabljene knjižne spomine, jih premišljal in pregledoval, dokler se mi ni pojasnilo nekaj dovolj nepričakovanega. Kaj in kakšni so ti spomini, ki so malodane brez vsebine? Nekake neopredeljive, dasi popolnoma opredeljene, vedno ponavljajoče se predstave barv, občutkov in neulovljivih razpoloženj; nekaj, kar je napol čustvo in napol simbolno znamenje za človeške in življenjske značaje. Nekake okrajšave v beležnici človeške duše. In ko sem jih motril natančneje, sem spoznal, da je v te neopisne predstave strnjeno tisto, kar je koncem koncev bistvo vsakega umetniškega dela — duša in človeška svojstvenost njegovega tvorca. Zaradi tega vedno tako živo vznemirjajo duha, kadar pade na katero izmed njih žarek spomina. Ta znamenja dajejo misli zavest, da pozna tvorca in njegovo delo, katerih umrljivi podobi je že zdavnaj pozabila. In če se zatopiš v eno izmed njih, se ti prično obnavljati tudi določnejše stvari, ki si se jih mogel domisliti samo skozi medij simbola v svojem spominu.

Tak svetel spomin mi je v početku tega leta brezobzirno predramila vest, da je umrla najslovitejša plesalka našega časa — Ana Pavlovna. Videl sem jo pred štirimi leti in sem do danes morda razen enega skoro popolnoma pozabil konkretne like njenih plesnih umotvorov. In vendar jo v onem smislu, ki sem ga pravkar opisal, zelo dobro pomnim. V spominu se mi je uvrstila med najlepše in najizrazitejše ženske pojave, ki sem jih kedaj videl s telesnimi očmi; poleg razkošne in frivolne Rubensove žene, kakršno sem videl golo in le s kožuhom ogrnjeno v dunajskem muzeju, poleg duhovito in predražestno smehljajoče se žene kiparja Houdona, ki sem jo očaran spoznal po njegovem doprskem kipu v Louvru in še poleg zamaknjeno smehljajoče se svete Ane na sliki Leonarda da Vinci. Najsorodnejša je bila Pavlova poslednji. Bila je plemenite, ne dražljive, neizzivajoče ženske lepote, ki je vzbujala občudovanje in čisto radost. Njena plemenitost je spominjala, da je ta pojem v rodu z besedama »pleme« in »plemiški«.

Edini krat sem jo videl pred štirimi leti v Münchenu. To so bili čudoviti dnevi, ki sem jih takrat preživel v tem mestu. Bil sem na poti v Francijo, v Pariz. Ogledal sem si münchenske muzeje in sem med drugimi deli prvič videl Van Goghov avtoportret, ki na tako pretresljiv način združuje neko zverstvo, blaznost in svetost. Prav tiste dni sem tudi prvič slišal apokaliptično ogromni Bachov oratorij »Pasijon po sv. Matvežu«. Vesel sem bil življenja iz polnega srca in sem vse dni kakor

omamljen žejno pil lepoto, za katero so se mi, kakor se mi je dozdevalo, šele tisto leto resnično odprle oči. Tiste dni sem videl tudi Ano Pavlovo.

II

Vsaka umetnost vsebuje že v svojem tehniškem elementu čudež, ki je prav tako sam po sebi umeven kakor je neobhoden. Uživajoča misel ga niti ne opazi več in se ga zave le, če se umetno naredi naivno. Tak čudež je sposobnost, ki jo ima slikarstvo, da lahko s telesno in barvno perspektivo na ploskvah prikazuje prostore in pojave v njem, prostore, ki se često izgublajo v nedogled. Podobna čarovnija je tudi osnova plesne umetnosti. To je premagovanje telesne teže. Pravi ples vedno vzbuja vtis, da plesalčevo telo plava po zraku, da leta, da je brez teže. Plesalka, ki ne ustvarja intenzivno tega videza, po svoji telesni naravi ni resnična plesalka. Ta čudežnost je bila Pavlovi svojstvena v nenavadni meri. Pri nji se ti niti za trenutek ni pojavila misel, da stopa na tla zato, ker mora. Vsak njen korak je bil samo izraz, nikdar potreba, samo začetek novega pogona, nikoli padec po skoku.

Na tej čudoviti osnovi je gradila svoje plesne like. Rekel sem že, da se jih v podrobnosti slabo spominjam. Določno mi je ostal v spominu samo njen znameniti »Bakanal«. Uvrščen je bil v drugo polovico sporeda. Ko sem se že nekoliko seznanil z njeno preduhovljeno in plemenito pojavo in naravo, me je posebno zanimalo, kakšen izraz bo našla za pijanost, ljubezen in strast. Kajti bila je ženska. »Bakanal« me je prevzel do kraja. To je bilo v početku svetlo in viharno igranje, ki je polagoma postajalo vroče, zasopljeno, vrtoglavo, pijano, omotično, dokler ni udaril iz njega plamen strasti, radostne in čiste in prvobitne, ki dela iz človeka orodje narave in usode in ki ga osvobaja vsega njegovega, osebnega in majhnega. Dobro pomnim njen čudoviti poziv k ljubezni, ki je bil kakor klic svečenice, ki v omami v ljubezen prebujenega telesa izpolnjuje voljo svojega boga. In vse to v viharnem, vrtoglavem, strastnem ritmu, v skrajni napeženosti vseh telesnih moči.

»Bakanal« me je uveril, da Pavlova ni samo plesalka, ki je obdarjena s popolnoma nenavadnim instrumentom telesa, da njena umetnost ni samo priroden smisel za gracijo in plemenito izrazitost, marveč da je tisto, kar je bistvo vse velike umetnosti: velika in dragocena človečnost, ki si je našla naraven in nujen izraz v čudežni breztelesnosti in v angelsko graciozni in govoreči kretnji, vselej edinstveni, verni in organski. Tu sem se šele zavedel pomenljivosti pojma »organski«. Nobena kretnja ni bila prisiljena ali s študijem priučena. Vsaka je nekako očitno in nedvomno prihajala iz tistih globin, kjer se duša in telo stikata, sporazumevata in kjer prehajata drug v drugega. Udarjale so nekako od znotraj na površino telesa in vsaka ga je pretresla vsega. Nobena ni zamrla neizgovorjena in se ni izgubila, dokler ni prenehala moč njenega zamaha ali valovanja. In tako ne samo vsaka kretnja, marveč tudi vsak njen plesni lik kot celota.

Dotlej sem se maloverno posmehoval plesu kot umetnosti. Tisti večer pa sem sedel prevzet v münchenskem gledališču in srce mi je bilo polno veselega in hvaležnega ganutja, ki sem ga v odmorih skrival pred radovednim očesom. Toda brez vzroka in potrebe. Kdor je zamaknjen, ne prisluškuje tuji skrivnosti in bi se je samo bratsko razveselil, če bi jo opazil. In kdo ni bil sveto zamaknjen tisti večer?

ČUDEŽ V PEKLU

JOŽE KRANJC

Lucifer se je zleknil na blazino, ki je ležala na koncu velike dvorane, podprl si je glavo in začel premišljati. Vse mu je sicer teklo, kakor je želel, njegovo peklensko kraljestvo se je polnilo, premoga je bilo dovolj za kotle, v katerih so se kuhala živa trupla večnih mučenicov, stari hudiči so bili pokorni, pa vendar je bil slabe volje. To leto je namreč skotil petdeset novih hudičev, ki pa se niso popolnoma posrečili. Prejšnja leta so mladiči bili pametni že prvi dan, razumeli so vse in tudi takoj ubogali, letos pa s pametjo nikakor ni šlo. Debelo so strmeli, res, poslušali, kimali za silo in migali z repom, če pa jih je povprašal: »Povejte mi, prosim, kaj je vaš poklic in kakšna so ona bitja, ki je njihovim življenjem vaše posvečeno!« so skomignili z rameni, si popravljali suknjiče ali pa celo sramežljivo gledali v tla — hudiča! Hudič pa sramežljivost! Sramota!

Najslabši pa je vsekakor bil hudič Dur. To ščene menda sploh ni imelo pameti. Naj mu je dobrotni njegov oče še tako tolmačil svetove, Marsa, Venero in Zemljo in druge, kjer so še ljudje, je ta samo nagnil glavo po strani, svetlo pogledal in zamežiknil:

»Ne verjamem!«

Potem pa si je popravil hlače in gledal na noge.

Pa da bi vsaj pazil! Ampak med poukom si je čistil nohte, se gledal v zrcalo, česal in se tako zasmehljivo držal, da je bil bolj podoben uporniku kakor podaniku.

Lucifer pa ni bil nagle jeze. Bo že prišel k pameti, si je dolgo mislil.

Potrpežljivo je čakal leto dni, da se je hudiček Dur razrastel. Čakal je zaman. Dur je bil Dur.

In tako si je sedaj peklenski cesar belil glavo, kaj naj stori. Nestrpno je mahal z repom, si zapenjal in odpenjal gumbe pri srajci, se praskal po glavi in klical pametno misel. Morda bi se ne domislil, ko bi tisti trenutek ne zagrmelo v steni in se ne bi iz črne omarice, ki je bila pritrjena na marmornat zid, oglasilo:

»Hallo! Haallo!! Haaallllo!!! Hier Radio Berlin... vortrag.. dr. Krebs... Staatenbildende... Insekten...« Lucifer je poskočil. Nenadoma se mu je razjasnilo pred očmi. Z brzimi koraki se je napotil v predsobo in je že klical hudiča Dura.

Ko je le-ta ves razmršen pritekel od nekod, menda se je pretepal na dvorišču, in začudeno obstal pred svojim gospodarjem, je Lucifer stopil predenj in dejal:

»Dolgo sem ti vtepal v glavo. Leto dni in en dan več, a ničesar ti nisem vtepel! Sedaj je konec!«

Trdo je izrekel zadnjo besedo in udaril z nogo ob tla, da se je streslo zidovje pekla. Hudiček je odskočil in se je skrtil za vrata, odkoder je boječe oprezoval. Lucifer pa je ukazal:

»Sem pojdi!!«

Ko poparjen psiček se je primuzal spet Dur in obstal nekaj korakov pred vladarjem teme.

»Še danes mi greš na Zemljo! In, glej, da prineseš znanja s seboj, črno na belem, drugače, pri mojih parkljih, te pošljem na oni svet, da boš hlapec samega sebe!«

Hudiček se je stresel. Mrzel pot ga je oblil in mu spet postalo vroče, potem pa je le izjecljal:

»Kako pa pridem tja?«

In takrat je Lucifer zamahnil z rokami po zraku, govoril je čudne besede, nazadnje pa mogočno vzkliknil:

»Bodi tam! Sedmi dan pa te pokličem nazaj!«

Završelo je, zabobnelo in zatreskalo, hudič Dur pa je že bil na Zemlji in začudeno gledal okrog sebe.

ZAPISKI HUDIČA DURA

1. DAN

Do danes sem spoznal poleg žuželk še sledeča bitja: žabe, ptice in vse četveronožne živali. Ni nič posebnega. Žabe žive, da plavajo in se plode, ptice žive, da letajo in se plode, četveronoge živali, da hodijo in se plode. Pri teh zadnjih sem opazil, da so zaslužnjene od neke živali, ki hodi po dveh nogah. Zato se tudi plode po njeni zapovedi.

2. DAN

Spoznal sem, da dvonožna žival vlada vsem drugim bitjem. Zato se bom predvsem pobrigal zanjo, na slavo Luciferju, svojemu očetu.

3. DAN

Danes sem zvedel, da je dvonožni živali ime človek.

Opis: hodi po dveh nogah, kakor mi hudiči. Toda ta žival ni porastla po vsem telesu. In pa: mnogo stvari, ki jih sam ne more opraviti, opravljajo zanj reči, ki si jih je napravil. So, kakor žive, pa niso. Imenuje jih orodje, stroje, priprave.

Iz tega sklepam, da je človek najbolj razvit. Zelo zanimiva pasma. Zdi se mi, da bom vsa živa bitja spoznal, če bom spoznal človeka.

4. DAN

Ljubezensko življenje človeških živalic

Ko je samec še mlad, izpušča iz ust nekake tenke, cvileče glasove, čez nekaj časa (ta čas razdele na leta) pa začne govoriti bolj debelo. Takrat je zrel in začne iskati družico. Zanimivo je, kako pride do nje. Najprej jo ogleduje, kadar gre, jo ocenjuje. Potem se ji približa. Gresta skupaj. Ona skoro vedno gleda v tla, on pa maha z rokami in neprestano govori. Nato ji izkazuje ljubezen s tem, da svoja usta pritiska na njena. Kmalu jo začne objemati in božati. Nekateri samci menjavajo samice, nekateri se pa oklenejo samo ene. Tudi samice včasih zamenjajo samca. Tistemu, da samec in samica živita skupaj, pravijo zakon. Ponekod sem opazil, da ima samec pri sebi več samic, ki se potrpežljivo prenašajo, videl sem pa tudi, da je ena samica vladala več samcem naenkrat. Nekatero samico pa nimajo drugega dela, kakor da iščejo samce. Ti jim morajo za izkazano ljubezen dati kako darilo ali neko okroglo stvar, s katero se dobi vsaka druga. Ta stvar je iz kovine in se imenuje denar.

Nekatere samice pa ne morejo dobiti samca. Zato se nekoliko razlikujejo od drugih. So sitne in godrnjave. Vzroku te sitnosti pravijo nevoščljivost.

Nekateri samci in samice pa ne marajo drug za drugega. Prostovoljno se odpovedujejo ljubezni, zakaj, pa ne morem razumeti.

Razplojanje človeške živalice

Silno hitro se množijo. To zavoljo tega, ker jih je ko listja in trave. Gomaze povsod. V vseh krajih uspevajo. Preden naštejemo do tri, so že štiri nove na Zemlji. Samic se rodi več kot samcev. Pri porodu samice zelo trpijo. Zato se nekatere, kakor sem opazil, branijo roditi. Dostikrat pa samci prepovedujejo samicam roditev, ker jih je strah, skrbeti za mladiče, vendar vseeno ljubijo. Tej ljubezni pravijo užitek.

5. DAN

Vrste človeških živalic

Ko sem natanko gledal, sem spoznal, da sta le dve vrsti:

1. prve, ki dosti zaslužijo in bolje živijo. Te imenujejo delodajalce.
2. druge, ki zaslužijo malo ali nič in jih imenujejo delojemalce.

Ta razdelitev pa po moji hudičevski pameti popolnoma ne drži. Kajti opazil sem, da so prve lastnice zemlje, druge pa najemniki — delavci in delavke lastnikov.

Gospodarsko življenje človeških živalic

Ker so eni lastniki, drugi pa najemniki, je gospodarstvo zelo lepo urejeno. Prvi dajejo sredstva drugim, da živijo, se oblačijo in jedo, drugi pa dajejo prvim sebe, to se pravi prvi dve nogi, ki jih imenujejo roke. S temi opravljajo vse potrebne posle. Zadnje čase nadomeščajo roke stroji, zato nimajo vsi delavci in delavke dela. Temu, da jih je dosti, ki se ne morejo oblačiti in jesti, pravijo socialno zlo. Tisti pa, ki so brez dela, so izvržki ali brezposelni. Ni jih še dosti. Ampak, kmalu jih bo deseti del vseh človeških živalic. Lastniki včasih onim živalicam — delavkam, ki imajo veliko mladičev pa premalo sredstev, posodijo denar. To jim dajejo na slovesen način, v posebnih prostorih. Te prostore imenujejo banke. Slovesnost se zapiše na posebno listino, ki se imenuje menica. To slavje vpliva na živalico, ki se na to listino podpiše, zelo ganljivo. Živalica se namreč začne tresti. Skoro vsak odrasčeni samec se udeleži take slovesnosti preden umre. Ko dobi denar, pravijo, da je dobil posojilo. Posojilo mora vračati. Vendar vrača več kakor je dobil. Tistemu, kar je več, pravijo obresti. S temi lastniki kupujejo posebne sorte škatlice, ki same tečejo po cestah in prepeljavajo lastnike; imenujejo se avtomobili. Podpirajo pa tudi druge lastnike. Lastniki imajo tudi posebna poslopja, v katerih izdelujejo vse, kar človeške živalice potrebujejo. Te prostore imenujejo tovarne. Kar izdelajo, dajejo onim, ki potrebujejo. Vendar ne takoj, temveč potom drugih lastnikov, ki posredujejo med tovarnami in onimi, ki bi radi imeli kako stvar. Posredovalci se imenujejo trgovci. Trgovci živijo od tega, da zahtevajo za stvar več, kakor so sami dali. To razliko imenujejo dobiček. Ker je delavskih živalic največ,

te tudi največ kupujejo. Včasih ne plačajo takoj, ampak plačujejo počasi, včasih še potem, ko so stvar že porabili. Temu se pravi kredit. Ob- last lastništva je dedna. To je odrejeno po posebnih zakonih. Način go- spodarstva imenujejo lastniki: pravica, oni drugi pa: krivica.

Vrste delavske živalice

Sicer delajo vse živalice in je razlika le v tem, da imajo živalice prve vrste več uspeha, kakor druge, vendar bom živalice druge vrste imenoval delavske, ker se živalica prve vrste nikdar ne imenuje delavec. Delavska vrsta človeških živalic se deli na dve skupini:

1. na umske, ki nosijo v rokah knjige, sede za mizami, pišejo in bero po naročilu svojih delodajalcev,

2. na ročne, ki ne delajo toliko s svojimi možgani, temveč z rokami: izdelujejo orodje, kopljejo premog in opravljajo vse, kar je še potrebno, da je sreča na zemlji.

Umske živalice iz rodu delavk so boljša pasma delavske živalice, ker imajo mnogo lastnosti prvega, zlahtnejšega rodu lastnikov.

Včasih se ročne živalice zapode v trumah po cestah, nehajo delati in kričijo, da niso zadovoljni. Hočejo biti enaki prvemu rodu. To hotenje imenujejo idejo, če sem prav razumel. Kajti ena je vpila: Borimo se za idejo! Vendar tega ne razumem popolnoma, ker to besedo slišim vsak dan. Vsak ima namreč svojo idejo.

6. DAN

Značaj človeške živalice

Glavni znak človeške živalice je, da se kaže drugačno, kakor je. Kadar je jezna, se smehlja, kadar je lačna in sedi pri kosilu koga drugega, se brani, kožo skriva pod tenko plastjo moke, ustnice rdeči, lase barva, ko- cine striže, ljubi na samem — resnice se izogiba kolikor more. Vendar dokazuje, da je to prav. Temu dokazovanju pravi logika. Kadar kdo ukra- de majhno stvar, se to imenuje tatvina, kadar kdo oropa dosti živalic naenkrat, se to imenuje spekulacija ali gospodarski položaj. Kadar kdo koga ubije, je ubijalec, kadar jih pobije na tisoče, je razbojnik ali junak. Vsega tega ne razumem. Zato to imenujem značaj človeških živalic. To govorim v njihovem jeziku, ker se vedno izgovarjajo, kadar store kaj napačnega: »Tak je moj značaj!«

Kako stanuje človeška živalica

Prvi rod človeških živalic naroči in že se zbero delavci in delavke. Kakor ptički, ki pletejo gnezda in nosijo kose slame, cunjic, vejic, tako začno nositi skale, pesek, les, nato mešajo vodo s sivobelo stvarjo in na- pravijo lep. Skale in neko stvar, ki jo imenujejo opeko, polagajo drugo na drugo in vse to zlepijo. Tako nastane ogrodje stavbe, ki jo potem raz- dele v prostore. Lastniki se v dograjenem poslopju naselijo, delavci in de- lavke pa odidejo v manjše stavbe, ki so po navadi last lastnikov zemlje. Včasih stanujejo delavci in delavke v svojih posloppjih, ki jim pravijo ba- rake. Razlika med temi zadnjimi stavbami in onimi, je ta, da v teh sta-

nuje več samcev in samic v enem prostoru, v onih pa ima en samec in ena samica po več prostorov sama. Včasih kopljejo tudi v zemljo in so tam prostori. Vanje spravljajo drva, premog, stroje, pa tudi samce in samice nižjega rodu.

Človeška živalica pa je tudi sama stanovanje drugih živalic. V pljuča se naseli posebna vrsta bitij, ki žive od človeške krvi. Njih kraljestvo imenuje človek jetika. Tudi v ostale dele telesa se naselijo različne živalice, ki jih človek poskuša preganjati. To poskušanje je v človeškem jeziku zdravljenje. Oni, ki delajo poizkuse, pa se imenujejo zdravniki.

Posebni običaji človeških živalic

Človeške živalice poskušajo čimbolj izrabiti zemljo in njene dobrote. To izrabljanje imenujejo razvedrilo. Rabijo pa tudi druge besede, kakor: sport, ples, pa tudi zabava. Najbolj značilen običaj človeških živalic pa je ta, da imajo posebne prostore, nad katerimi je zapisano: Gostilna. So pa še drugi napisi, kakor: policijska ura, pljuvanje prepovedano. Nekje sem videl tudi plakat z besedilom: Smrt alkoholu. V teh prostorih se zbirajo človeške živalice, običajno popoldne ali zvečer. Tam posedajo. Nato se jim približa debela živalica in jim prinese v stekleni posodi tekočino, ki je včasih rdeče, včasih rumene, včasih pa tudi belosvetle barve. Tej tekočini pravijo vino ali žganje. Ta tekočina ima čudežno moč. Živalica, ki jo pije, postane namreč dobre volje. Začne se smejati, kmalu pa razsajati, kričati in peti. Temu kričanju pravijo zadovoljnost. Če pijejo (kot se skoro vedno godi) še naprej, se začno pretepati, nato pa padati po tleh. To padanje se z drugo besedo imenuje pijanost. Piti te tekočine ni prepovedano, prepovedane so le stvari, ki motijo pitje. Skoro vse živalice rade pijo, nekatere javno, druge skrivaj. Ob pitju so živalice enega spola sila prijazne napram živalicam drugega spola. Drugi dan so živalice slabe volje, sitne in razburljive, vendar si pomagajo s tem, da pijejo spet. Še en običaj se mi zdi važen. Dokler je kaka živalica živa, se zanjo dosti ne brigajo. Ko pa umre, se začno zanjo zanimati, mislijo nanjo, začno zbirati denar in na koncu koncev ji postavijo iz kovine ali kamna neko reč, ki ji pravijo spomenik. Pod tem spomenikom se zberejo in hvalijo umrlo živalico. Zbero se zato, da si pokažejo nove obleke in da potem lahko javno pijo in plešejo. Temu, da na živalico mislijo šele po njeni smrti, pravijo *s l a v a*, postavljanju spomenikov *h v a l e ž n o s t*, kričanju pa *n a v d u š e n j e*.

7. DAN

Danes sem zaslišal čudno besedo: duša. Kakšno bitje je to? Ves dan sem blodil okrog, pa je nisem videl. Morda mi bo Lucifer to stvar dopovedal. Zemlja je okrogla zvezda. Po večini je na njej voda, ni še suha kakor Venera, le nekaj koščkov suhe zemlje plava na površini. Vso zemljo, suho in mokro, pokriva in objema morje.. To morje imenuje človeška živalica zrak, pri tem se pa ne zaveda, da je pravzaprav podobna tistim živalicam, ki žive na dnu vodenega morja. Morda se bo sčasoma povzpela višje in se pobližje seznanila z onimi bitji, ki žive na gladini zračnega morja in katerih sile ona imenuje enostavno električna.

Na zunaj so človeške živalice različnih barv. Največ jih je rumenih, ki se tudi najbolj množe. Te bodo nekoč zavladale vsemu svetu.

Jož — sedem dni sem tu. Zadovoljen sem. Le nekaj mi ne gre v glavo. Čemu me je Lucifer poslal? Kakšne važnosti so za naše peklo ti kraji? Ta majhna krogla in ti človeški mravljinici, ki jih komaj vidiš?

Hudič Dur je postal otožen. Zamišljeno se je ozrl okrog, ko je bil eno nogo naslonil na Kordiljere in drugo na Ural in dolgčas mu je postalo. Hrepeneče je pogledal po vsemirju, po katerem so bežale velike, manjše in prav majhne zvezdice, in z vso silo si je zaželel videti Luciferjev mogočni obraz. Med tem pa se je čas pretakal in že je bilo konec sedmega dneva. Nebo se je razjezilo, bliski so ga sekali in bičali, nastal je hrušč in trušč. Grozna nevidna sila je zgrabila hudiča Dura. V divjih vrtincih se je zasukal in se dvignil.

Dvorana Luciferjeve palače je vsa žarela v lestencih, ko je po preprogi pritekel hudič Dur in se globoko priklonil. Vzel je iz žepa zapiske in jih izročil Gospodarju.

Ta je vstal. Njegov široki, rdeči obraz, poraščen s kodrastimi črnimi lasmi, je bil teman. Dvoje mogočnih brk, zavitih navzgor, je neprestano stresal. Oči so mu gorele v zelenem sijaju.

Odklašljal se je.

Nato pa je stegnil roko, udaril z nogo po tleh in zavpil:

»Torej tako! Šele sedmi dan si se spomnil, a?«

Hudič Dur je vztrepetal. Ponižno je obrnil svoje oči kvišku in strahoma vprašal:

»Česa, ož, gospodar, sem se šele sedmi dan spomnil?«

Lucifer je zaškrtal z zobmi, da so se zakresale iskre, in je zavpil:

»Duš, hudič, človeških duš!«

Hudič Dur je odprl usta na stežaj. Zateknilo se mu je v grlu in solze so mu vstale v očeh, ko je zajeceljal:

»Saj, saj sem jih, saj sem jih iskal!«

Lucifer se ni brigal za te besede. Stopil je iz prestola naravnost do Dura. Zagrabil ga je za obe ušesi in mu trdo pogledal v oči, vmes pa je jekleno govoril:

»Jaz ti že pokažem!! Bodi...« zmerom bolj je zatikal svoje oči v oči hudiča Dura... »bodi človek!«

Vsemirje je vztrepetal. Lomilo se je v obokih. Zvezde so se začudeno spogledale. Viharji so zatrobili na svoje ogromne trompete. Oblaki so zaplesali v silovitem pišu. Sneg se je usipal in toča.

Na Zemlji je nastal potres.

Hudič Dur pa se je napotil. Šel je od vasi do vasi, od mesta do mesta, od pokrajine do pokrajine. Hodil je po vsej širni Zemlji in povsod je razlival svojega duha.

Bil je človek.

Človek.

Človek z žalostjo in veseljem, s srečo in bolestjo, z ljubeznijo in sovraštvom. Človek s hrepenenjem in načrti... in vendar hudič.

Njegov razum je postal človeški, njegovo poslanstvo je ostalo peklenško. Razprostrl je mreže in jih vrgel na dno zračnega morja.

In ni je bilo duše, ki bi mu ušla!

ZAPISKI

PETER PAJK

V naslednjih »Zapiskih« nameravam vsakokrat podati posamezne pomembne izjave sodobnih duhovnih dognanj in doživetij in navesti iz dostopnih mi esejističnih, literarno kritičnih in kulturno filozofskih spisov v knjigah, revijah in listih posamezna izvajanja ter se ob nekaterih tudi dalje razmisliti. Ne da bi prezrl važnejša razglabljanja o likovni umetnosti, glasbi, gledališču in filmu, se hočem osredotočiti zlasti na književnost in v književnosti izražene priče duhovnega tvorstva v vsem obsegu. Razen leposlovja bom torej upošteval tudi pojave iz področja religije, filozofije in zgodovine, družabna, politična in gospodarska ugibanja pa le toliko, kolikor se tičejo strani, ki odločilno posegajo v kulturno območje. Tako bom priobčil tenkočutna opazovanja, tehtne domislice, prodirna spoznanja in prostrane razglede iz evropske in svetovne literature, ki bi sicer šli mimo nas. Z njih bo mogoče razbrati nekatere značilne črte duhovnega lika sodobnosti. Brez prikritih polemičnih osi, ne da bi kakorkoli namigaval na posebne zadeve in osebe, bom vendar izbiral in poudarjal tiste momente, ki niso brez odnosa do slovenske duhovne vsebine in ki utegnejo usmeriti slovensko dojemanje v široko kulturno razgledanost in globlje doumetje.

AMERIŠKI KRITIK O SODOBNI LITERaturi

Onkraj oceana se oblikuje svet, ki je tudi v kulturnem oziru svojevrsten. Njegove duhovne sile ni mogoče zanikati, odkar izza prvih Whitmanovih vplivov zmerom spet seže osvežujoče tudi v evropske literature. Misliti da, da je nedavno prejel Američan Lewis Sinclair v Evropi lorovor venec v obliki Nobelove nagrade.

Kljub tem neutajljivim dejstvom se evropski človek ne more otresti misli, da Ameriki do prave doraslosti vendarle manjka tistega elementa, ki daje tehnično civilizatorični zgradbi tudi kulturni poudarek. Nezaupanje do pojma ameriške kulture je deloma predsodek, deloma pa tudi posledica izkušnje. Preveč senzacij, preveč enodnevnih pojavov brez trajne cene nas je že obsulo. Tako se na pr. naša predstava o ameriški literarni kritiki najrajši druží z imenom znanega Upton Sinclairja, ki je »raztolmačil« razvoj svetovne literature v smislu historičnega materijalizma in s tem povečal svetovno literaturo za novo kurioznost...

Da išče današnja Amerika tudi drugačnih odnosov do književnosti, priča nedavno izišla knjiga najznamenitejšega angloameriškega kritika Georga Jeana Nathana »Testament of a critic«. Avtorjevo gledanje kaže seveda vse tipično ameriške lastnosti, in tega evropski čitatelj ne sme pozabiti, sicer bi ga morda žalil filmski tempo in rezki zaobrati. Prehodi od narave k civilizaciji in od civilizacije do narave so v Ameriki vse bolj neposredni in nenadni; nebotičnik je prav tako ameriški simbol kot prerija... Naj navedem nekaj mest, ki so tudi za Evropo zanimiva.

*

Ena izmed glavnih napak ameriških dramatikov obstoji v tem, da ustvarjajo stranske vloge, a pri tem zanemarijo glavno vlogo. Izdelava

stranskega značaja se zdi lahak opravek, ako jo primerjamo s težavno ustvaritvijo značaja, ki prevladuje v osredju igre. Ta zmožnost je ponavadi že onkraj tega, kar premorejo naši dramski fabrikanti.

*

Menim, da je Richard Strauss edini živi komponist, ki je kaj tehten, da je Sinclair Lewis najodličnejši ameriški romanopisec, da je edini resni mladi dramatik v Evropi, ki je vreden, da o njem govorimo, Franz Werfel, da je Spatenbräu najpopolnejše pivo, da so edini resnični gentlemani, ki so ostali v Evropi, Avstrijci, da so atletski sporti, če izvzamemo čisto mlade ljudi, namenjeni bedakom, da je treba denar razdajati in ne hraniti.

*

Med nemškimi romantiki je izza vojne najvidneje nastopil Alfred Neumann, poleg njega Bruno Frank, Max Brod in Frank Thieß... Zadnja leta je žal postalo jasno, da bo G. B. Shaw kljub temu, da živi neomadeževano, kljub temu, da prebavi cele tone graha, špinače in fižola in kljub svojemu nedvomnemu geniju preživel polom svojega visokega talenta. Bolj v kritiko stvaritelja kot Shawa bodi izrečeno, da ima prvi tako okrutno metodo, da ubija talente, preden ubije njih telo. Toda kogar pač zadene graja, stvaritelja ali stvaritev, žalostno dejstvo ostane.

*

Novi angloameriški dramatik vidijo resno dramo pomotoma vedno bolj v tem, da poudarijo kako posebnost spolnega življenja, ki se doslej še ni obravnavala na odru. Le malokdaj pride dramatik, ki poleg novega opazovanja o spolnem življenju prinese še nekaj duha, dramatične usode v razvoju dejanja in značaja. V celoti je ta vrsta dram podobna morskemu prašičku, ki je zašel med intelektualce.

*

Nič ne bi rekel zoper dobro svinjarijo, ki odkrito kot taka nastopi. Nekoliko hišnih skladov daleč se sliši, kako veselo se hohočem. Toda te zákrinkane svinjarije so mi do duše zoprne.

*

V našem življenju ni več prostega časa in ni več slučaja. Obed je natančno ob 7'30, gledališče ob 8'50, avto čaka ob 11'05, souper ob 11'20. Točnost, nekdanji kneževski privilegij, je postala zapoved borznim posredovalcem. Zabavo nadomešča blebetavo modrovanje, ljubezen se opravi v avtotaksiju.

Razveseljevanje, ki je bilo nekdanj v zabavo, je postalo kupčija, ovire imamo pri pijači, ovire pri spolnem življenju, ovire pri plesu v naškrobanem oprsju in v smokingu, ovire pri jedi, proteinske in vitaminske omejitve, ovire pri vsem, tudi pri tem, kar pesniki imenujejo ljubezen.

IRONIJA V NEMŠKEM PRIPOVEDNIŠTVU

Znanega novelista in esejista Stefana Zweiga Francozi zadnje čase precej prevajajo, njegovi rojaki ga pa radi bolj ali manj trdo prijemajo; očitajo mu, da je besedni žongler itd. Koliko je v teh očitkih resnice, ni

važno, gotovo je pa, da okorne Nemce v oči bode njegova gibčnost in mnogostranost. Prav Zweig jim večkrat pokaže, česa jim manjka. V tej zvezi je vredno opozoriti na besede, s katerimi je v »Berliner Tageblattu« sprejel nedavno izišli roman »Glückliche Menschen« (Gustav Kiepenheuer, Berlin), ki ga je spisal *Hermann Kesten*.

»Element ironije se v nemškem pripovedništvu malokdaj pritegne: veliki inozemci Swift, Smolett, Sterne, Voltaire in še Anatole France so to težavno umetniško obliko radi uporabljali v epičnem, da zmanjšajo razdaljo med čitateljem in pripovednikom. Rahla, od smehljanja svetlika-joča se ironija, to poblestevajoče vbočeno zrcalo, ki resničnost neopazno spači v karikaturnost, odvzame dogodbi nekoliko važnosti. Avtor se primakne bliže k čitatelju in se mu nekako mežikujê zaupa (kakor človek, ki zna pripovedovati anekdote, tudi ustno sporoča mežikujê, da poveča intimnost). Zgodba, ki ti jo zdajle pripovedujem, seveda ni čisto resnična in neznansko važna seveda tudi ni, toda le primakni se, čisto blizu se primakni in čuj, kako šegava je, kako zabavna in kako čudna. Zdi se, tako, da pesnik lastne pesnitve ne vzame čisto resno, in ko s tem priznanjem takorekoč razgubanči čelo in zavrže ves nepotrebni patos, poveča zaupljivost do svojega nevidnega poslušavca, in ta oddih od najvišje odgovornosti v fabuliranju se dela in čitatelja dobrodejno dojmi.

To so vedeli veliki Angleži in je vedel med Nemci še Gottfried Keller, ki se je znal včasih sredi pripovedovanja namuzniti z neposnemljivo diskretnostjo. Nato so se te zelo umne tehnike v epičnem skoro popolnoma odvadili, pripovedovati so začeli spet resno, strogo in fanatično, in prav za prav se močno začudimo, ko pri enem izmed najbolj nadarjenih mladih Nemcev, pri Hermannu Kestenu, najdemo spet to rahlo zadržnjeno in vendar umetno speto tehniko.«

Sodbo o romanu, katerega zgodba se razvija štirinajst dni v Berlinu, je strnil Zweig v naslednje besede: »Zabavni roman, toda ne zabavni roman surove vrste, kjer odločen rokodelec srdito pobere iz arzenala napetosti vse orožje, da zagradi čitatelja in ga neusmiljeno zadrži v napetosti, marveč zabavni roman visokega duhovnega poleta, kjer pesnik samega sebe zabava, kjer od lahkotnosti, od veselosti njegovega najdenja izhajajo prijetna krilatost in kjer ima povrhu zaradi uglajenosti jezika, zaradi bliškovitih podob in zaradi umnosti čuvstva prav uživajoči umetnik še posebno veselje. Brzeč v tempu, uravnovešen v vseh členkih, miloben v vsaki kretnji, se vzpenja in spušča na trapezu čuvstva, okretno in presenečajoče premetava barvaste žoge lahkih in umnih domislic, skrivajoč pri tem svoje mojstrstvo. Za vsem tem je smehljanje, ki hoče, da bi se vse to zdelo lahko in samo po sebi razumljivo.«

UMETNOST IN VEST

Pod tem naslovom je odlični češkonemški pesnik *Franz Werfel* na Dunaju predaval o duhovni krizi naše dobe. Predmet se danes neštetokrat obravnava, toda Werfelovo predavanje izpričuje o visokem idejnem stališču in pronikljivem pogledu. Izvajanja so obenem kos osebne izpovedi in za njimi slutimo človeka, ki je v sebi doživel bolečino časa. Ni se iz nje pognal v upor, tudi ni omahnil v njo, ampak se nad njo uravnovesil.

Werfel se izreka za fantazijo, lastno muzičnemu človeku, proti realistu, čigar čustvo usiha v oboževanju stvarnih vrednot. Pod pritiskom Amerike in Rusije, ki dajeta zgled razumsko usmerjenih tvorb, se bo morala Evropa odločiti. Enolično oblikovanje človeka v kolektiv, v brezosebno skupnost, je dovedlo do omejenega življenjskega pojmovanja, ki skuša brezobzirno izločiti individualnost. Tehnika in gospodarstvo zahtevata, da se človek usmeri le na stvar, in propovedujeta evangelij uspeha. Kapitalizem in komunizem sta kot dve obratni strani enega in istega novca, nista različna, marveč se ujemata v stremljenju po izenačenju. Prvi pogoj za to napačno usmerjenost je dal meščan po revoluciji: plemiške časti ni bilo več mogoče doseči, zato je skušal posvetiti delo. (Čustvo manjvrednosti!) Zmagal je trgovec in Ford mu je neposredni potomec. Povpraševanje ne uravnava ponudbe, ampak narobe. Toda kjer kmetu dobavlja industrija pomožne stroje za obdelavo zemlje, je nevarnost, da se pristanica uniči. Tudi kmet postane proletarec, poveča število brezposelnosti, tega proizvoda nadproizvodnje, ki obremenjuje gospodarstvo. Edini uspeh te duše mas, usmerjene lucifersko le na stvarne vrednote, je odkritje golega človeškega telesa, ki se sedaj povečuje v sportu in pri kopanju. Neznanski razmah tehnike je dal odkriti le še, kar nam je najbližje, tako zelo je človek osamel. Literatura, ki daje besedo tej mehanizaciji življenja, si ustvarja tip, ki ga Werfel označuje za pisateljskega narednika in ki je hujši od nekdanjega pruskega militarizma.

Kje se kaže rešitev? Werfel ne obupuje: Delo stroja prihrani čas, ki postane povod razmišljanju. Usodo tehnike je treba prenašati, dokler neka zavestna volja ne odreši нравnega čustva svobode. Človek je njegovo zadnje veliko čudo in merilo vseh stvari. Šele ko vso notranjost prešine to spoznanje, pride ura osvobojenja.

ČRNI KOLAČKI

PANTELEJMON ROMANOV

Ko je bilo do Moskve le še trinajst vrst, Katerina že ni mogla več mirno sedeti v vagonu. Zdelo se ji je, da ne pride nikamor naprej. In z vsako naslednjo vrsto ji je utripalo srce silneje in silneje.

Včeraj je bila izvedela, da se je Andrej, ki je že pet let delal v tovarni, seznanil z drugo žensko in da zdaj živi z njo.

Sam ji o tem ni nič pisal in se nasproti njej ni prav nič izpremenil: kakor zmerom ji je za praznike poslal denar in izredka pisal pisma. Pravili so, da je zdaj nekak predsednik in da se mu dobro godi.

Mogoče zanj ni nič, če ji pošlje tistih sto rubljev, kolikor jih ji pošilja, ostalih štiri sto ali pet sto pa zapravi z ono drugo. In vsota teh sto rubljev, ki se ji je prej zdela tako velika, je postala zanjo mahoma tako sramotno majhna.

Kaj naj napravi, ko pride v Moskvo? Ali naj takoj teče k njemu, ga zaloti na mestu in napravi škandal? ...

Naj ljudje vidijo, da je podlež in lopov. Šipe mu bo pobila ... nalašč z golimi rokami, da bo kri. Tisto vlačugo pa za lase.

»Ah, nesrečnik, kaj je napravil! ... Vsi ti rdeči trakovi ...«

Mar je res že tako dolgo od tedaj, ko sta živela lepo skupaj, se včasih zvečer vozila po klancu tja doli k rečici po travo: solnce je zahajalo za rečico, tam v vlažnem logu je hreščala žolna, od vasi sem so prihajali skozi večerni vzduh nejasni glasovi. Ona je stala na telegi, on pa je z odpeto srajco, s suhimi, čez dan na temenu od solnca ožganimi lasmi in majhnimi kapljicami potu na gornji obriti ustnici, nabadal na vile pokošeno, po vlagi dišečo travo in ji jo metal na voz v roke. Potem je peljal konja za povodec, ona pa je ležala na vozu, polnem trave, žvečila bilko in vedela, da bosta po večerji, utrujena po težkem delu, toda bodra in vesela šla bosa čez dvorišče, spat v skedenj, na telego, na seno. Neslišno se zbirajoči poletni oblaki bodo prinesli nevihto, skozi špranje vrat se bo zdaj pa zdaj zasvetil blisk in v svežem vzduhu bo močneje zadišalo po senu in volni njenega sarafana ...

Zdaj pa tako ...

Čutila je, da je v tem trenutku zmožna vsega.

Ko pa je v gosti množici šla s postaje, tedaj se je sama sebi zdela tako neskončno majhna, tako izgubljena v velikem mestu. Mislila je, da bo kakor vihar planila predenj, mu vse povedala, zdaj pa mora hoditi okrog in izpraševati, kod se pride v tisto ulico, kjer je on stanoval. Katerini so pokazali tramvaj, kupila je vozni listek, pa se ni domislila, da bi vprašala, kdaj je treba izstopiti; sedela je, dokler se niso pripeljali nekam na konec mesta.

Morala se je peljati nazaj, potem pa spet izpraševati, kje je taka in taka hišna številka, zakaj sama ni znala čitati. Pokažejo ji naprej — ona gre in nerodno ji je iznova izpraševati, ko pa vpraša, vidi, da je šla že mimo in da se bo treba vrniti.

Šla je, zmerom bolj pospeševala korak in mislila le na to, da bosta onadva med tem, ko ona tako-le tava okrog, morda kam odšla.

Ko je našla iskano hišo z ogromnimi vrati in v njih odsevajočimi šipami, je videla, da so vse duri zaprte in da bo treba ali trkati ali zvoniti. Toda kje naj zvoni in kako naj ugane, katera vrata vodijo k njemu.

»Kaj pa ti tu stikaš, tetka,« jo je vprašal mož v čepici, z dletom v roki. Katerina je povedala.

»Ni ga tukaj, ne stanuje tu.«

»Kako, da ne stanuje? Mati božja, kaj naj zdaj napravim?«

Denarja je imela en sam rubelj, zavezan v rob rutice. To ni dovolj za vožnjo nazaj.

Tedaj pa je stopila skozi vrata pod stopniščem starka z vedrom in pomivalno, in ko je izvedela, za kaj gre, je povedala, da se je Andrej Nikanorič preselil na dačo. Tja se je treba peljati z železnico.

Katerina se je tako razveselila, ko je našla njegovo sled, da je skoraj stekla iz veže. Od veselja ni utegnila niti natančno povprašati po vsem, in šele ko je prišla na dačo, se je spomnila, da ve za ulico, za številko pa ne.

Večerilo se je že in oblaki so se zbirali. Tekala je z enega konca ulice na drugega, izpraševala, pa nikakor ni mogla najti. V rokah je držala culico s črnimi lepjoškami¹, sama ni vedela, zakaj jih je bila vzela s seboj.

¹ Rusko navadno pecivo, nekaki kolački.

Hotela je napraviti možu škandal, pa je najbrže tako iz navade pograbila to malo darilce — črne, na juragi² zamesene ržene kolačke.

Denarja ji je ostalo le še osemnajst kopejk. Neznani kraj, noč nastaja, veter brije. Ona pa s potnim, zmedenim licem bega po s travo porasli dačni ulici z visokimi, redkimi smrekami ob straneh, in v obupu maha z rokami, v katerih eni se ji pozibava culica s kolački. V trenutku, ko je v največji zbežanosti, obupu in strahu zavila v neko stransko ulico, je zapazila za plotom tako znano, rodno teme s suhimi lasmi.

On, Andrej, je v odpetem suknjiču čepel poleg gredice in nekaj kopal po zemlji.

Katerina je samo viknila:

»Andrjušečka, dragi!...«

Planila je k vratom in ko se je Andrej začuden dvignil iznad gredice, ga je objela z rokami, pritisnila glavo na njegova prsa in ni mogla zadržati solz.

»Glej? ... Odkod ti? ... Si mar z neba padla? ...« je začudeno in radostno vprašal Andrej.

Katerina ni mogla ničesar odgovoriti, samo dejala je:

»Kako sem se bala ... Mislila sem, da te sploh ne bom našla. Ves dan sem te iskala, tebe pa nikjer. Oče nebeški, kam naj se denem! ...«

In spet je zaplakla.

»Kaj ti je — kako si smešna?!«

Osvestila se je, si otrla oči z gornjo stranjo dlani in se nedolžno nasmešnila. Potem pa se je takoj spomnila, čemu je prišla. Toda po tem, kar se je zgodilo, potem, ko je planila k njemu kakor k svojemu rešitelju in pribežališču, in še od radosti zaplakala na njegovih prsih, po tem je bilo nemogoče začeti škandal in preiti od radostnih solz h kričanju.

Ko je bila za plotom zagledala znano teme, tedaj je nekako nepričakovano in nerazumljivo začutila v prsih tako radost, kakršne ni še nikoli poznala, niti takrat, ko sta se peljala po travo in spala v skednju.

On pa ji ni povedal prav nič od tega, kar je bilo pričakovati od njega, od moža, h kateremu je prišla zapuščena žena, vaška žena v volnenem sarafanu, dočim on hodi v novih hlačah in suknjiču in povrh tega še živi na dači.

Na njegovem licu in v njegovem glasu ni našla niti najmanjšega sledu nevolje ali srda: bil je miren, komaj vidno, kakor nekdanj, ga je prevzela tista pokroviteljska nežnost, zlasti ko je dejal:

»Kaj ti je, neumnica?«

»Pojdiva, samovar ukažem pristaviti.«

Šel je naprej po stezi k novi hišici, poslikani s svežo ruženo barvo in stoječi za plotom sredi posekanih panjev.

Sredi poti se je ustavil in zaklical prihajajočemu človeku v dolgi suknji:

»Ivan Kuzmič, v mesto bo treba jutri po blago. Napisal bom pismo.«

I po tem, kako se je vedel nasproti temu človeku i po tem, kako ga je ta pazno poslušal in končno dejal »dobro«, se je Katerini zazdelo, da je on še zmerom tisti pametni, preudarni in dobri Andrej, človek, katerega poslušajo drugi in ki sam odreja in ukazuje v tem tujem, nezna-

² Mlečni zmetki (nem. Buttermilch).

nem kraju prav tako, kakor je to delal doma. In tako enostavno in mirno, kakor bi sploh ne moglo biti drugače.

Z zamirajočim srcem je stopala k hišici. Ničesar ji ni bil povedal o o n e m. Takoj zdajle se bo srečala z njo, z ono drugo. Gotovo je nališpana kakor kaka gospa. Katerina je nevoljno pogledala svoj praznični sarafan in začutila, kako ji je od sramu nad njenim vaškim odelom hušknil v lice vroč val krvi.

Ko sta stopila v prostorno izbo z novimi smrekovimi stenami in pregrajami, je bilo prvo, kar je opazila — dve postelji. Srce ji je pričelo močnejše utripati, noge so se ji zašibile in klecstile, grlo se ji je posušilo.

Vse v izbi je bilo tako neobičajno tuje njuni koči, kjer sta bila skupaj živela: pri oknu miza, pokrita s časnikom, ob robah pritrjenim z žeblički, črnilnik, pero, kup knjig, nekaj papirjev, visečih na dolgem žeblju v zidu. V kotu pri umivalniku čisti mestni prt.

»Kaj nimaš ničesar, pred čimer bi molil?« je vprašala Katerina, samo da ne bi molčala.

»Ne,« je kratko odvrnil Andrej.

Stoječ s hrbtom obrnjen proti ženi si je umival roke in jih potem počasaj obrisal z belim, čistim prtom.

Katerina je nerodno sedla na prvi stol, ki je stal približno sredi sobe, držala v rokah culico in ogledovala sobo. Njene oči so žejno iskale znakov, ki bi pričali, da tu živi še o n a , druga.

Mahoma je na omari zagledala star slamniki . . . Hitro je odvrnila pogled od njega, da Andrej ne bi tega opazil.

»Čaj bova pila, sem dejal,« je izpregovoril Andrej in jel pospravljati z jedilne mize časnike in papirje.

Katerina mahoma ni vedela, kaj bi govorila z njim, samo da ne bi bilo molčanja. V molčanju je postajala vse strašnejša zavest, da med njima leži to, o čemer ni on ni ona do zdaj nista izpregovorila niti besede.

Ko sta bila živela doma, je venomer govorila eno in isto: o kravi, o otrocih (trije so bili), o slabem vremenu.

Napela je vse sile, da bi mu kaj rekla, pa ni mogla ničesar najti. Potem pa se je nenadoma spomnila na kravo in se razveselila.

»Naša Liska se je oni dan otelila . . . Lep teliček je, prav tak ko ona.«

Pri besedah »naša Liska« je nevoljno pogledala slamniki. Z utripajočim srcem je čakala, kaj poreče Andrej.

»Tak ko ona?« je mehanično vprašal Andrej. Kakor da bi o nečem premišljeval, je naprej pospravljaj z mize in skladal časnike na polico. Nenadoma se je s povsem drugim izrazom ozrl na ženo, kakor da bi se bil odločil povedati ji nekaj važnega.

Nastopila je strašna minuta . . .

»Katjuša,« je dejal Andrej in pri tem ni gledal na ženo, temveč v okno, »nisem ti bil pisal, ker prav za prav to ni bilo potrebno . . . Jaz namreč ne živim sam, ampak s tovarišico . . . Dobro in pošteno dekle je . . . Vsak trenutek se mora vrniti iz mesta, iz službe, ne žali je. Nisem jih bil iskal, žensk, ko pa je prišla, sem se zvezal z njo pošteno, glej, to je vse . . .«

Katerina ga je molče gledala, ne da bi trenila, le grlo ji je izredka podhrtevalo od nepogoltnjene sline.

Glej, zdaj je bil čas, da bi skočila, si od žalosti in gorja strgala ruto z glave, si kakor brezumna izruvala šop las, potem pa pobila šipe.

Namestu tega pa je, sama ne vedoč zakaj, tiho dejala:

»In kaj bo zdaj? ...«

»Kakor si do zdaj živela, tako boš tudi naprej,« je dejal Andrej, »denar ti bom pošiljal in kadar bo košnja, ti pridem pomagat.«

Katerina ni odgovorila. Solze so ji mahoma napolnile oči in se ji potem preko trepalnic nepričakovano ulile na roko. Nič si ni otrla oči, le z rokavom si je obrisala solze z rok.

»Ne joči, bo že kako ...« je dejal Andrej, pogledal skozi okno in dostavil: »Glej, ona gre, tudi njej je ime Katerina, Katja. Obriši si oči, ni lepo, da jočeš. Pravil sem ji bil o tebi.«

Katerina si je poslušno in hitro obrisala solze.

Menila je, da bo videla veliko žensko, z belimi, močnimi komolci in prsi, svežo, z belim licem, rejeno z lahko zasluženim kruhom, z njenimi štiri sto — pet sto rublji, med tem ko je ona hirala doječ in zibaje nje gove otroke in pospravlja je žito s polja. Roki so ji postale raskave, zagorele, komolci, nekdam beli in polni, so se zaostriili.

In spet ji je zaplalo od srca v glavo žgoče ljubosumno sovraštvo. Toda takoj so se ji oči razširile od začudenja: v sobo je stopila tenka, suha deklica v beli jopi, kratkem sinjem krilu in rumenih, ponošenih čevljih. Svetli lasje so bili po otročje ostriženi in speti z eno samo roževinasto, okroglo zaponko.

Vstopila je in presenečena obstala s šopom papirjev v rokah...

»Kaj je le našel na njej takega? Grudi kakor deska, zadaj je pa tudi nič ni,« je pomislila Katerina.

»Katja, goste imava,« je dejal Andrej, videč njeno negotovost in vprašujoče oči, »Katerinuška je prišla.«

Katja je v zadregi zardela, se nasmehnila in podala gostji suhljato, nezagorelo roko.

»Nisem se mogla precej domisliti,« je dejala ter se spet nedolžno in hkratu laskavo nasmejala. Toda takoj se je zopet znašla in pristavila:

»Dolga pot je bila, ali hočete jesti?«

»Naročil sem že gospodinji, naj pripravi samovar,« je dejal Andrej.

»Dobro. Pravkar sem prišla iz službe,« je dejala Katja in se obrnila h Katerini. Mimogrede se je pogledala v ročno zrcalce, viseče na steni poleg prtov, si popravila lase in odšla za pregrajo.

Katerina je še zmerom tako nekako nerodno sedela sredi sobe, na istem stolu, ki je bila nanj sedla, ko je vstopila. Ni vedela, o čem naj govori in kako naj se vede nasproti možu, ko je bila tu za pregrajo ona, nje gova žena. Samo nehote je dejala:

»Drobna je, suhljata ...«

»Nič zato, dober človek je, mehak ...« je odvrnil Andrej.

Kakor da se je bila na nekaj spomnila, je Katerina razvezala svojo culico in potegnila iz nje črne kolačke.

»Glej, malo darilce ...«

V tem trenutku je vstopila v sobo Katja s podvezano ruto in rokami od premoga črnimi. Katerina se je obrnila k njej in nevoljno, kakor da bi se sramovala svojih črnih lepjšok, dejala:

»Glejte, pri nas na vasi jih delamo ...«

Katja je spet zardela in se bežno ozrla na Andreja.

»Vzemi, vzemi,« je dejal on, pospravlja je nekaj tam v kotu, — »dober človek je.«

»Zakaj ste se trudili, saj res ni bilo vredno?« In takoj je dostavila:
»Silno rada jih imam! Ali so na juragi?«

»Na juragi, na juragi,« je naglo odgovorila Katerina, vesela, da deklica ve, kaj je to juraga.

Potem so vsi trije sedli in pili čaj.

»Ivanova so vendarle odstavili,« je mimogrede dejala Katja in se obrnila k Andreju. »Skupen sestanek je bil, koliko hrupa...«

»Kaj bi... Davno je bil že čas,« je odgovoril Andrej in ves oživel. Hotel je še nekaj reči, toda Katja je, kakor da bi se bila šele zdaj znašla, prekinila ta pogovor, se obrnila h Katerini in izpregovorila:

»Vi imate na dlaneh žulje, glejte, jaz pa na prstih, ves dan tolčem po pisalnem stroju.«

Katerina bi bila tudi rada povedala kaj takega, kar bi Andreja enako navdušilo in zanimalo, kakor Katjušine besede o nekem Ivanovu, rada bi povedala, kako je potovala, kaj je spotoma videla, pa ni znala začeti ter je samo dejala, obrnjena h Katji:

»Pri nas se je pa naša Liska otelila, naša krava, vso noč nisem spala zavoljo nje. Teliček je prav tak ko ona, kakor ulit...«

»Rada imam teličke,« je dejala Katja.

Pomolčali so.

»Meni pa so se, ne vem zakaj, pričele izpuščati bradavice na rokah,« je povzela Katja.

Katerina je bila vesela, da je prešel pogovor na bradavice, zakaj poznala je sredstvo proti njim — kislino. Takoj je pričela govoriti, kako se take reči odpravijo, trudeč se, da bi čim dalje govorila — iz strahu, da ne bi prehitro končala in potem ne bi imela več kaj pripovedovati.

Po večerji, ki se je Katerini zategadelj zdela tako strašna, ker ni znala uporabljati noža in vilic in se ji je zdaj eno, zdaj drugo izmuznilo iz rok, je Katja pospravila posodo, Katerina pa je premišljevala le to, kam ji bosta ukazala leči. Najbrže jo bosta odvedla kam k sosedom, sama pa bosta ostala tu.

Ta misel je spet dvignila z dna njene duše motni val ljubosumnosti in nevolje. Toda Katja je prinesla od nekod zlozljivo posteljo in pričela v sobi postiljati tretje ležišče...

Katerina je stopila k mizi, razgrnila na njej ležeče papirje, jih pogledala in dejala:

»O Gospod, ničesar ne razumem. Kako le morete iz tega kaj razbrati?«

Preden so legli spat, je Katja poslala Andreja iz sobe. Pokril je čepico in odšel.

»No, zdaj pa lezite,« je dejala Katja z nežnim nasmeškom, obračaje se h Katerini, in ji pokazala na svojo posteljo, na kateri je bila pravkar premenjala perilo.

Katerina pa je vedoč, da je treba reči kaj vljudnega, izpregovorila:

»Čemu se trudite, saj bi lahko ležala na tleh. Navajena sem.«

»Ne, ne, zakaj...«

Katerina je sezula čevlje, potegnila preko glave sarafan in sramovaje se svoje grobe vaške srajce brž legla.

Katja je vzela iz omarice kislino, sedla h Katerini in pričela s peresom negotovo mazati bradavice, ta pa jo je učila in ji pomagala.

Potem se je tudi Katja slekla. Katerina je s čudno, mračno radovednostjo nevoljno ogledovala njene suhljate noge in telo, ki so bili v tako

tesnih odnošajih z njim, s Katerininim možem. In spet so se ji stemnile oči.

»Kaj mu le ugaja na njej? Ona Katerina, lahko nese svinjam polno korito pomij, ta pa težko če bi vzdignila vedro mleka.«

»No, sta končali?« se je začul za vrati Andrejev glas.

»Da, kar vstopi,« je viknila Katja.

Andrej je vstopil, obesil čepico na žebelj, se ozrl po sobi, sedel na zlozljivo posteljo in dejal:

»Ali najugasim luč?«

»Ugasi.«

V sobi se je stemnilo. Slišati je bilo, kako je zaškripala postelja pod njim, ko je legel.

Katerina je izredka mežikala z očmi, gledala v temo, na ono stran, kjer je bila njegova postelja, po glavi pa so ji rojile nejasne misli o njem, o Katji in o Liski.

Zjutraj je Katerina odhajala domov. Katja in Andrej sta jo spremila. Katja ju je dohitela, ko sta bila že odšla in dala Katerini majhno culico, rekoč:

»Darilo... za otročičke...«

»Zakaj se trudite...«

»Ne, treba je tako,« je dejala Katja in pristavila. »Rada bi dala še več...«

»Saj ni da bi,« je odvrnila Katerina. Ni mogla verjeti, da bi odšla, ne da bi prej na samem govorila z Andrejem. Toda kaj naj mu reče; kolikor je tudi premišljevala, kaj naj mu pove, zmerom ji je uhajala na jezik Liska. Vzljubila je to Lisko. In še o tem je mislila, da ima vsega skupaj enajst kopejk. Ali ji bo sam dal ali bo morala prositi? ...

Andrej, ki je do tedaj molče šel, se je mahoma obrnil h Katji in dejal:

»Ivan Lukič gre v mesto, daj, napiši pismo v kooperativo.«

Katja je razumela, da bi rad ostal sam z ženo, podala je Katerini svojo suhljato ročico in, želeč ji srečno pot, odšla. Še od daleč ji je potem mahala z robcem.

Katerina je šla poleg moža po mehki, travnati stezi med redkimi, visokimi smrekami in ko sta prišla po cesti mimo smrekovih štorov, je še zmerom čakala, kdaj bo izpregovoril z njo o glavni stvari. Dvanajst let sta preživela vkup, kaj res ne bosta našla ničesar, kar bi to minuto povedala drug drugemu.

Ko sta prišla na križišče, kjer se je moral vrniti, ji Andrej ni rekel še ničesar od tega, na kar je čakala, le ustavil se je in izpregovoril:

»Torej... če boš kaj potrebovala, piši, ko bo košnja, ti bom pa itak sam prišel pomagat.«

Dal je Katerini dva preganjena červonca in jo poljubil.

Katerina ga je z levo roko nerodno objela okoli vratu, stisnila v desnico červonca in ga takisto poljubila.

»Z bogom... Lisko pridita pogledat.«

»Z bogom. Pridem.«

Šla je. Ko je napravila par korakov, se je ozrla. Andrej je še zmerom stal na istem mestu in videti je bilo, da bi rad še nekaj povedal in da mu je hudo pustiti ženo kar tako, ne da bi ji kaj dejal v slovo.

Ona je osuplo obstala na mestu in se s celim telesom nagnila naprej. Andrej je postal par trenutkov, kakor da bi iskal besed, potem pa je zamahnil z roko in zaklical:

»Na Lisko pazi! ...«

»Bom,« ... je odgovorila Katerina in vzdihnila.

Ko je izginil in je Katerina ostala sama na stezi pod smrekami, ji je mahoma šinila v glavo misel in topla rdečica ji je pokrila lice:

»Dala sta mi, neumnici! Laskavo sta me sprejela, zamašila usta, da še jezika nisem mogla iztegniti. V vasi me bodo vprašali: „Si mu pokazala, razuzdanemu možu? Si se zarila v lase tisti njegovi vlačugi? Si pobila šipe?“ Ona pa ne samo, da ni pobila šip, še črnih lepjošk ji je bila prinesla. In dala sta ji culico za otroke in dvajset rubljev. To se zdaj mlada smeje njenim črnim lepjoškam: saj še belih ne ve kam dati ... štiri sto — pet sto rubljev je njenih.«

Katerina se je celo ustavila, kakor da bi se hotela vrniti. Pa se je mahoma spomnila tistih tenkih, slabih Katjinih rok, njenega nedolžnega, laskavega smehljaja, zamahnila z roko, se pokrižala in odšla svojo pot.

Iz knjige »Ljubovj«.
Prevedel B. Z i h e r l. ?

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Ivo Grahor: France Bevk: Človek proti človeku. — Založila Goriška Matica 1931. — Natisnila Tipografia Consorziale v Trstu. — Strani 336.

Goriška Matica je med letošnjimi svojimi knjigami poslala v svet novo Bevkovo delo, *zgodovinski roman iz XIV. stoletja*. »Človek proti človeku«. Pomembnost dela zahteva, da o njem natančneje poročamo našim naročnikom, ker primorskih knjig v tukajšnji promet ne dobimo. Včasih bi bilo dobro to dejstvo premisliti, a to na tem mestu ni naša dolžnost.

Oglejmo si knjigo. Opremljena je skromno, a z vidno težnjo za skladnost z vsebinskim značajem obširne snovi. Na ovitku je uporabljena gotica, ilustracije so zbrane iz zgodovinskih slik in učinkujejo — kljub globokemu nasprotju s slabim tiskom — dokaj enotno.

Pisatelj nam je dal s svojim delom še večji dokaz, da v vrsti zgodovinskih pripovednikov ni zgolj slučajno, da ni le zunanje prisiljen, temveč da zdaj iz proučenih dob resnično ustvarja. (Primorska založba je doslej izdala že tri njegove zgodovinske povesti.)

Razmere tolimske in beneške Slovenije so bile v opisanem stoletju skrajno žalostne. Tuje plemstvo je zasedlo deželo in ropalo pod pretvezo, da varuje glavne prometne poti in mesta. Kmečko in mestno ljudstvo živi v večnem strahu. Vrh vsega gorja se razpase v deželi kuga in požene ljudi v blaznost. Mesta zapro svoje duri, gradovi mostiče, le dve stranki se borita preko vsega gorja za oblast in za zemljo: plemstvo in cerkev. V tem času živi poslednja peščica slovenskih plemičev in starešin.

V štirikotniku Karnijskih in Julijskih Alp ter širokega Tiljmenta gospodari domači graščak Božidar. Njegov grad ni trdnjava, večinoma je lesen; ljudstvo se ne tresne pred njim, le tradicija je še močna in pa ugled. Rod je priznal tujo oblast, ki mu

je neusmiljeno posegla v zgodovino. Rodbinske vezi tega rodu segajo do Koroške in do Nadiže. Sin Jerko se udeležuje viteških iger v Furlaniji in v Padovi.

Z Jerkom in njegovo sestro Ireno je združena vsa povest. Njuni močni osebnosti ne moreta več rešiti rodu.

Ireno je zasnil roparski vitez Volderik iz Poljsanske doline. Oče, ki si želi v sosedstvu miru, mu jo obljubi in do poroke zastavi hlapca Ambroža, ki je njegov nepriznani zakonski sin z robinjo Nežico, katero pa je graščak omožil s svojim hlapcem; zvesti Matija pove Jerku resnico šele na poti iz Furlanije, odkritje pač še nekoliko vpliva na mladega nežnega plemiča, ki se je odločil postati menih. O težki borbi z očetom (Božidar se premaga in vrže upornega sina najprej v ječo, a ga končno proti svoji volji izpusti in razdedini), gre Jerko s fanatičnim klerikom zdraviti bolnike. Usoda pa mu večkrat prekriža samaritansko pot.

Furlanija doživlja kugo in boj plemstva s patriarhom. Vodja upornikov je mejni kapetan grof Henrik, s katerim se poroči Jerkova sestrična Ziliola. Z njo se je slovenski plemič po kratki nezreli ljubezni ločil, ona pa si je bolj kot bogatega Henrika, zaželela Friderika de Portisa. Ta roparski vitez iz Čedada je cvet furlanskega plemstva, hraber in lep. V njegovi hiši se plete zarota Spilimbergov, Porziev, Villalte, Sofumbergov i. dr. zoper patriarha Bertranda. Umor izvrši Robert Villalta s svojimi hlapci, toda učinek tega umora ni v korist plemstvu. Niti vsi plemiči niso složni. Ziliolin oče (Jakob Carrara) je nevtralen, Božidar pa celo drži s patriarhom. Novi božji namestnik se nad uporniki kruto maščuje, jih preganja in mori, požiga malim gradove in hiše v Čedadu, v Pordenonah itd. Medtem rodi Irena Frideriku sina. V ječi govori poslednjič, potem spremlja Jerko s križem v roki obsojenega upornika po mestnih ulicah, kjer podlo zijajoča in pisana množica zijalasto uživa nečloveško mučenje in smrt. Friderik de Portis je mrtev. Volderik zahteva Ireno in grad. Jerko zve po Ambrožu, kaj namerava ropar z njegovimi, zato brani očetov grad, dokler se Ireni ne posreči beg skozi podzemski rov. Nato pa sam zažge grad in umre v razvalinah.

Irena je pobegnila. Toda otrok je umrl in nesrečna, osamela plemkinja se — po tedanjem običaju — da živa zazidati. Tako gine vse, kar je padlo v kolesnice teh strašnih dni. Žival in zemlja in rast čutijo grozo v skrivnostnem boju človeka proti človeku.

V celoti je pisatelj naslikal in izklesal iz zgodovine dobo. Stopinja fevdalne kulture, v kateri vlada fizična, oborožena moč, je združena s pojmom posvetne oblasti in ta pojem gre preko cerkve in vere. Sila, nasilje, vraža, čarovnija, nevednost, podlost, razsičnost, sadistični satanizem in pred njim nezaščiten žrtev, človek ali vse ljudstvo, to so tokovi neskončne karavane in brezupnih življenj, ki jih je pisatelj oživil potomcem v spomin.

Zasnova romana je trdna. Njegovo merilo je v močni, med zlom se prelivajoči socialnosti, s katero je ožarjena vrsta nekaterih oseb. Iz tega kontrasta rasto junaki krvi in duše in so tem lepši, čim bližje so svojemu cilju, čim bolj so podobni žrtvi svetlobe in temnih sil.

To je silovito dejanje stvari. Zdaj moramo omeniti nekaj tistih napak, ki se rodevajo v Bevki hitrici in ki tudi v tem delu jako škodujejo. Nekatero dogodke je pisatelj nasilno prevrnil, ker je tako potreboval, in tega bi tako ne smel. So prizori, ki se čitajo mučno, nepristni razgovori z razgaljeno nitjo, kjer ni vse prav. To je včasih vsebinsko in snovno, zato pa celota kljub svoji moči ni monumentalna.

Druga hiba je lagodni slog, ki še ni psihološko očiščen; ima polno praznih ali pa preobrabljenih črt in fraz. Nekoliko truda še, nekoliko časa bi morali temu delu privoščiti — kar Bevk morda še stori.

Tisk knjige je radi številnih tiskovnih napak precej slab. Zdi se mi, da smo sicer proti Trstu lahko bolj popustljivi, ne moremo pa preko slovničnih napak in teh je tu dosti.

Knjigo bi morale imeti vse naše knjižnice.

I. G.

Zbirka mojstrov I: Voltaire — Kandid ali optimizem. — 1931. — Tiskovna zadruga v Ljubljani. — Oprema: Ing. arch. J. Omahen — Delniška tiskarna — Poslovenil O. Župančič — Uvod napisal Stanko Leben — S. 32 + 128.

S Kandidom smo dobili toli zaželjenega Voltaireja. Avtor je v razvoju evropske miselnosti zarezal globoko brazdo, ki je segla tudi do nas. Že zato je bil zadnji čas, da dobimo o njem točnejši pojem in je založba pravilno spopolnila svoj načrt v zbirki mojstrov z uvodi, ki bodo spremljali prevedena dela. In tudi to je prav, da je za uvodne študije naprosila dobre poznavalce svetovnih literatur. Srbi so si na tak način udomačili že marsikaj. Posebno pa je potrebno seznaniti občinstvo tudi z mojstri one vrste, ki so nam že predalec, da bi jih mogli dobro poznati ali pa jih prevedena dela le deloma označujejo. V tem smislu je tudi Voltaire zahteval poseben, izčrpen uvod.

Dr. Lebenova naloga je bila torej precej težka. Potrudil se je z obširno študijo in se v njej oprl bistveno na francoske ocene. Uvod pač ni prekratek, a morda le še ni dal Lebnu dovolj prostora za toplejšo študijo o Voltaire-ju. Namenjena je občinstvu, toda sodobnemu in našemu. Gotovo ni lahko delo, rešiti toliko zahtev in za nas novih zahtev že pri prvem — najtršem orehu.

Kajti Kandid potrjuje sodbo, da je Voltaire kot človek za nas predalec, kot umetnik še tujec in težko nam bo dopovedati, da smo prečitali roman. Prej bi ga imenoval satiro, farso. Vodilna misel in zanimivosti snovi mu dajeta moč. Veliki poznavalec sveta in zgodovine — se duhovito igra s svojo pomembno mislijo, da je svet slab — slabo ustvarjen, toda sam gre zasmehljivo preko človekove duševnosti. Z doslednim molkom o njej se je omejil na prikazovanje zunanje nesmiselnosti sveta in družbe. Osrednje vprašanje ostane tu obenem edino. In to — spoštovanje človeka — je gotovo temelj vse kulture. Gotovo. Toda zdi se, da zgolj miselno ni izčrpljivo, vodilna misel ne umetniško plodovita, posebno ne v rokah onega, golega racionalizma, ki je v osebi Voltaire tako suh.

Kljub temu moramo Kandida veselo sprejeti. Z njim smo dobili nov mojstrski — Župančičev prevod in slovenščino, ki blesti ob Voltaireju, kar mi gotovo marsikateri bralec prizna.

I. G.

GLEDALIŠKA POROČILA

Mariborsko gledališče. Sezona 1930./31.

William Shakespeare: Sen kresne noči. (Režiser Jože Kovič.) Branislav Nušič: Gopa ministrovka. (Režiser Jože Kovič.) Somerset Maugham: Sveti plamen. (Režiser Vladimir Skrbinšek.) Leonid Andrejev: Dnevi našega življenja. (Režiser Jože Kovič.) Gustav Raeder: Aladin. (Režiser Hinko Tomašič.) Marcel Achard: Življenje je lepo. (Režiser Jože Kovič.)

Otvoritveni Shakespeare-jev »Sen kresne noči« je z razkošno novo odrsko opremo veselo presenetil. Učinkovita inscenacija je uspešno podpirala originalno spretno režijo. Režiser g. Jože Kovič je posrečeno uravnovesil pravljичnost in realnost tega poetično-prozaičnega dela, izstiliziral simetrično arhitektoniko, podčrtal fantastično skrivnostnost kresne noči ter izluščil iz teksta tudi duhovite sentence o umetnosti in življenju. Prizori z rokodelci so bili izdelani do žive grotesknosti. — Zaljubljeni dvojici so prepričevalno podali gg. in gg. Kralj, Starc, Tomašič in Nakrst. Med diletanti-komedijanti so postavili posrečene tipe zlasti g. Jože Kovič (Klobčič), g. Skrbinšek (Pisk)

in g. Pavle Kovič (Dunja). Mendelssohnov muzikalni del je vodil kapelnik g. Hercog. Sodeloval je tudi balet.

Nušićeve »*Gospa ministrovka*« je za otvoritveno predstavo v vsakem oziru daleč zaostajala. Ne samo to, da skuša že delo samo po sebi z zunanjimi teaterskimi sredstvi nadomestiti notranjo duhovno globino, da proti koncu sploh popušča in se v zadnjem dejanju prelije v navadno banalno burko, ampak tudi avtorjevo neposredno prikazovanje življenja in njegov neprisiljen humor radi močne lokalne zasidranosti pri nas nista mogla učinkovati resničnosti. Režiser g. Jože Kovič je sicer skušal poudariti tipične situacije in izluščiti efektnosti iz teksta, pri tem pa je posvetil premalo pozornosti izoblikovanju posameznih likov (g. Starc v vlogi služkinje Anke) in jezikovni uglajenosti. Prisiljeno vmešavanje srbohrvatizmov naj bi učinkovalo komično! Etc.) Močan lik je ustvarila v naslovni vlogi g. Dragutinović; razposajenega in pokvarjenega ministrovega sinčka je nedosegljivo podala g. Savin; zanimive figure so postavili še gg. Tomašič, Skrbinšek in Jože Kovič, dočim ostali povprečnosti niso premagali in je na splošno bilo na odru ves čas preveč vrišča.

Maugham-ov »*Sveti plamen*« je predvsem efekten odrski komad. Vodilna problema ali sme žena ob smrtnobolnem možu uživati življenje in ali sme segati materinska ljubezen tako daleč, da mati z umorom reši sina prevar in trpljenja, rešuje avtor precej laksno, brez najglobljih psiholoških odtenkov, vendar s toliko silo, da vsaj momentano prepriča. Režiser g. Vladimir Skrbinšek je plastično podčrtal avtorjevo duhovito zamislice in spretno niansiral, okrog istega predmeta vrteče se scene, ki imajo vse isti smoter: pripomoči razrešitvi — kdo je morivec — do čim večjega uspeha. — Najprepričevalnejši in duhovito izklesan lik je podala g. Starc v vlogi bolniške sestre Wayland, dočim g. Menart-Šturm svoje vloge (mati bolnega Maurice-a) ni izčrpala in je bila ves čas nekam desorijentirana, nesigurna in neresnična. Dobra sta bila tudi smrtnobolni Maurice g. Tomašiča in njegova žena Stella g. Kralj.

Sledili so Leonida Andrejeva »*Dnevi našega življenja*« — ljubezenska zgodba dveh mladih ljudi, študenta Gluhovceva in Olge Nikolajevne, ki trpita radi lastne omahljivosti in radi težkih okoliščin. (Olgo prodaja rodna mati etc.) Začetni prizori so kakor sentimentalna lirski pesem, šele v četrtem dejanju se delo prav za prav dramatično razgiblje. Režiser g. Jože Kovič je pokazal dovolj smisla za razumevanje te subtilne umetnosti, a je temu na škodo preveč poudaril lirično-sentimentalno stran dela, ki radi svoje statike že samo po sebi utruja in bi širokopotezna črtanja bila vsekakor na mestu. Radi pomanjkanja močnih igralskih osebnosti je ansambelska scena ob zvonjenju moskovskih zvonov v prvem dejanju učinkovala smešno, sploh je bil prehod iz študentovske razigranosti v neizprosno realnost podan neenotno. V vsem je bilo preveč teatra in premalo življenja. Dobri, a predolgi so bili prizori s petjem. Igralsko je bil najboljši g. Tomašič (Gluhovcev), ki je poleg močnega naraščanja in pojemanja v svojem doživljanju prikazal še nešteto komaj zaznavnih nians. G. Kralj (Olga) je osvajala, a pravega ruskega duha ni podoživela. Ruski tipi so se najbolj posrečili gg. Skrbinšku in Pavlu Koviču.

Raederjevega »*Aladina*«, čarobno pravljico s petjem, plesom in godbo, je za otroke izrežiral g. Hinko Tomašič in je iz teksta izčrpal, kar se je dalo.

Ena najbolj uspešnih predstav letošnje sezone pa je bila »optimistična komedija« »*Življenje je lepo*« francoskega pisatelja Marcela Acharda, ki skuša prikazati življenje najboljnih ljudi v svetlih barvah: tudi na zapuščenih potih in v revnih velemestnih azilih je življenje lahko lepo, lepše kakor v meščanskih salonih. — Z ljubeznijo in aploto je skušal režiser g. Jože Kovič prikazati delo na odru. Škoda, da — zlasti v prvih dveh dejanjih — ni dosegel zaželenega tempa in da se je na več mestih dal zapeljati od grobe komike, ki je subtilno delo mestoma približala navadni burki. — Sam je z Bonapartom postavil na oder sijajen tip velemestnega vagabunda, blage,

do razneženosti dobre duše. Na isti višini je bila ves večer tudi g. Kralj, ki je težke intervale iz ljubezni v prezir, iz brezupa v prerod k novemu življenju in končno razumsko odločitev — pobeg od človeka, ki ji je življenje vrnil — podala z vprav doživljeno prepričevalnostjo. Dobra tipa sta ustvarila tudi gg. Pavle Kovič in Furijan.

Trdina Silva

Ljubljanska drama.

Branislav Nušić: Gospa ministrica. (Poslovenil Fr. Albreht.) Naše politično parlamentarne razmere so naravnost izzivale po satiričnem peresu in B. Nušić je našel v njih hvaležno snov. Bolj oster v opazovanju in tipiziranju kakor v prodiranju v notranjost značajev, nam je avtor podal pestro sliko izprememb v hiši zakonatega uradnika pri ministristvu, ki ga je stranka dvignila čez noč na ministrski stolček. Spiritus agens izpremenjenega položaja je »gospa ministrica«, ki se prva znajde v novih razmerah in vzame krepko vajeti v roke. Toda njeno samovoljno gospodarstvo je kaj kratkotrajno, minister mora zaradi rodbinskih afer podati ostavko in konec je lepih sanj. Toda razmere so ostale iste in prav lahko se zgodi, da pride gospod minister kmalu zopet na površje. Potem pa... »gospa ministrica« se obrne k občinstvu in mu zažuga, naj se nikar preveč škodoželjno ne smeje...

Satiro je režiral Lipah, morda nekoliko ohlapno, vendar v toliko enotno, da je obdržala napetost gledalcev prav do konca.

»*Gospa ministrica*« je podala *Polonca Juvanova* krepko in živo, da je napolnila ves oder; bila je pravi tip diktatorja v hiši. Tudi ostali igralci so dobro držali celoto, tako pokojni *Smerkolj* kot *minister*, *Daneš* kot zet *Čeda*, *Boltarjeva* kot hčerka *Dara*, *Kukčeva* kot paglavca *Raka* itd. Posebno živahen je bil prizor s sorodniki, kjer so zbužali zlasti *Cesar* kot ujec *Vaso*, *Rakarjeva* kot teta *Dasa* in *Gabrijelčičeva* kot *Soja* cele salve smeha.

Aleksej Tolstoj: Serija A—000001. (Ljubina srečka). Poslovenil O. Ž.

Motiv te komedije je v svojem bistvu preprost in že star. Srečka siromašnega dekleta zadene glavni dobitek. Nova pa sta razplet dejanja, ki je nenavadno napet in pester, in okoliš, ki je oni sodobne Rusije. Pisatelj je udahnil delu nenavadno živost, značajji so vkljub naglici, s katero beže mimo nas, plastični in resnični. Nekak sončen smehljaj je razlit preko vsega dogajanja: ljudje so nam simpatični in blizu vkljub svojemu egoizmu in pohlepu po denarju. Ob koncu se vse dobro izteče: dekle pride do svoje pravice in do svojega fanta.

Igra je bila precej dobro naštudirana, režiser *O. Šest* je umel stopnjevati razplet dejanja in obdržati skladnost igravcev; dogajanje je potekalo naglo in napeto.

Mira Danilova je dala *Ljubi*, katere srečka zadene glavni dobitek, živahnost in preprostost bolj s tehniko kakor z intenziteto. *Janov Aljoša* je bil simpatičen študent, morda nekoliko premedel. Dobro in ostro karakteriziran tip je ustvarila *Medvedova* s svojo *Margot*, izvrsten je bil *Lipahov krupjé*, nagel in hlasten, kakor v resnici, živi značajji so bili *Železnikov gizdalin*, *Kraljev tat* in *Levarjev gospodar vinske kleti*, ki je lepo zapel pesem o Volgi, pestrost in napetost so dobro stopnjevali tudi ostali, kakor *Skrbinšek*, *Cesar*, *Jerman*, *Daneš*, *Plut*, *Kaukler*, *P. Juvanova*, *Potokar*, *Slavčeva* itd.

Inscenacija je bila dobra in predstava prav zanimiva.

Pavel Golia: Princeska in pastirček.

»*Princeska in pastirček*« je tehnično nekoliko neenotna mladinska igrice, zaostaja za »*Peterčkovimi* poslednjimi sanjami« istega avtorja, je pa pisana živahno in s pristnim čutom za otroško mentaliteto. Groteskni veterani imponirajo bolj dečkom, zgodbica med princesko in pastirčkom je morda bližja dekletcem, medvedi, zajci in žabe pa razveseljujejo oboje.

Režiser *O. Šest* bi bil igro lahko bolj strnil, nekatere scene z veterani so bile predolgovezne, v glavnem pa je potekalo dejanje živahno in pestro.

Šaričeva — princeska, *mladi Mitja Gorčev* — pastirček in *Železnik* — *Pepček* so bili prav ljubek in zabaven trio. *Medvedova* je bila sitna in huda *gubernanta*, *Rakarjeva* dobra *mama*, *Levar* mogočen *knez*. Dobro karakterizirani tipi so bili *Kralj in Gabrijelčičeva* kot gospod in gospa *Šiba*, *Lipah* in *M. Danilova* kot gospod in gospa *Trebušek*, *Cesar*, *Daneš*, *Plut* in † *Smerkolj* kot veterani. Malce prepatetična je bila *Boltarjeva* kot botra *Šuma*, medvedi, zajci in žabe so živahno skakali po odru.

Inscenacija je bila prav posrečena, igrice je nudila posebno otrokom obilo zabave.

Vladimir Bartol.

R A Z N O

ALI VESTE

da je španski pesnik Mauricio Bacarisse po dolgoletnem pomanjkanju in stradanju pred kratkim umrl in sicer samo par dni prej, preden je bila podeljena narodna nagrada za najboljši roman, ki jo je dobil — on in sicer za delo »Strašna ljubezen Agliberta in Celedonie«, ki ga je vložil pod geslom »Utrique tortus«. — »Od vseh strani mučeni.«

da je angleški romanopisec in esejist Hugh Walpole precej nezadovoljen s književnim letom 1931., ki da ni prineslo niti enega pomembnega dela ne od Virginie Woolf, ne od A. M. Forsterja, »Lawrence je umrl telesno, George Moore književno, Kipling preživlja drugo otroštvo, Wellsa po lastni izjavi umetnost sploh več ne zanima, Galsworthy je končal s »Foryste Sago« in Arnolda Bennetta roman »Imperial Palace« je bila zame največje razočaranje 1930. leta.« Najboljši roman na angleškem književnem trgu je bil lani »The Castle«, prevod nemškega dela, ki ga je napisal rajni Dunajčan Fr. Kafka. Morda, da je res...

da je grof Keyserling, ki si je nadel bojda nalogo, da zgradi ameriško kulturo in reši evropskega duha, zadnjič v največji pariški dvorani predaval o potrebi boja proti tehniki, ki ubija duha. Predavanje je želo veliko priznanje, poslušalci so reševalcu evropskega duha pred tehniko zamerili samo to, da je dal po dvorani razmestiti ojačevalce in zvočnike najnovejših konstrukcij, da bi ga vsi jasno slišali, in da je po dveurnem preklinjanju tehnike sedel v eleganten avto zadnjega modela in se odpeljal k naslednjemu antitehničnemu predavanju...

da je v Parizu pred par tedni izšel prvi zvezek nove »sintetične« revije »Le Mois« (Mesec) v obliki knjige. Revija ima namen, da prikaže v mesečnih zvezkih sintezo vsega, kar se je v štirih prejšnjih tednih zgodilo po svetu v politiki, gospodarstvu, literaturi, umetnosti, gledališču in znanosti. V prvi številki, ki je jako dobra, sodelujejo Henry de Jouvenel, Lucien Romier, Henry Robert, Charles Vildrac, Jacques Copeau, Vlaminck, Calmette itd.

da sta se po daljšem presledku oglasila spet dva milijonarska literata Guido da Verona in očarovatelj in tihi oboževanec modernega ženstva na vsem svetu Pitigrilli, ki je izdal zbirko novel v desetih jezikih hkratu, a da je to najnovejšo njegovo delo precej drugačne vsebine in resnejših barv kakor prejšnji svetsko-erotični romani. Morda mu bo zaradi tega zagrozila poguba...

da se je v 5. številki M. P. vrinila med te zanimivosti usodna pomota, ki je čisto preobrnila spol nemškega pisatelja Vicki Bauma, ki ni moški, temveč dama Vicki Baumova.

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Noč po izdaji

Roman

Poslovenil Oton Župančič

Okoli 15. junija izide tretja letošnja knjiga za naše naročnike, roman »Noč po izdaji«. LIAM O' FLAHERTY, avtor tega dela, je najvernejši predstavnik povojnega irskega pripovedništva, in to ne zgolj zaradi svoje ustvarjalne sile, marveč tudi zaradi močne zakoreninjenosti v domačo zemljo in v duhovnost svojega naroda. Iz vseh njegovih romanov in novel, pa naj se dejanje dogaja v mestu ali kje na obali te tuje zemlje, diha neka za nas skoro nerazumljiva mračnost in hkratu zagnetna primitivnost. Poglavitna moč njegovega pripovedovanja pa leži predvsem v sijajnem podajanju človekove duševnosti, zaradi česar so značaji njegovih junakov orisani s presenetljivo živostjo; trenja med njimi so otipljiva, prikazovana skoro z nasilnostjo, dogodki si slede z veliko naglostjo, ki bralca docela priklene in mu ne pusti oddiha do konca. Zaradi teh vrlin je postal eden najbolj čitanih pisateljev in ljubljenec širokih ljudskih plasti. Ko se je l. 1923. pojavil pred javnostjo s svojim prvim romanom, si je na mah pridobil simpatije na irskem in v Angliji, z novimi spisi pa, ki so si sledili hitro drug za drugim, je zaslovel po vsej Evropi. »Noč po izdaji« je bila napisana l. 1925. in že naslednje leto prevedena v več jezikov. Par let pozneje je bila filmana in kot eden najprivlačnejših komadov prikazovana v vseh svetovnih kino-gledališčih. V slovenščino jo je prevedel Oton Župančič in nam s tem zopet podaril novo jezikovno mojstrovino.

Oprema knjige bo v skladu z njeno vsebino. Zaradi razkošnosti tiska in dragocene vezave bo nedvomno ena najlepših knjig iz naše založbe.

IZ ZALOŽBE IN UREDNIŠTVA

Opozorila

Reviji smo zopet priložili položnice. Naročnike prosimo, da nam nakažejo že zapadlo naročnino.

•

Kdor kake številke revije ne prejme, je znak, da se je med potjo izgubila. Prosimo, da nam to sporoči najkasneje v šestih tednih po izidu. Na poznejše reklamacije se ne bomo mogli ozirati.

Nagrade, ki so razpisane v 6. številki »Modre ptice«, ostanejo še naprej v veljavi. Reviji smo priložili tudi to pot posebne naročilnice za pridobivanje novih naročnikov.

Namesto pisem

Od mnogih naročnikov, posebno iz inozemstva in krajev izven Slovenije, smo prejeli v zadnjem času veliko pisem, v katerih nam izražajo svoje priznanje in naklonjenost. Dasi bi radi vsakomur posebej odgovorili, ker vemo, da bi bilo to v obojestransko korist, smo zaradi velike obteženosti naše pisarne vendarle prisiljeni na molk. Čutimo se dolžne, da se zato na tem mestu vsem skupno zahvalimo. Radevolje priznavamo, da smo veseli vsakega pisma in da nas iskreno vradosti vsaka pozornost, ki nam jo posveti kdorkoli. Saj smo že v začetku naše založbe često podudarili, da želimo čim tesnejših stikov s svojimi naročniki. Enako veseli smo tudi vseh nasvetov in izraženih želj; za pomnimo si jih in u p o š t e v a m o, kolikor je v naši moči in v korist celoti. Tudi bi se ne bali graje, ker se skozi in skozi zavedamo, da ni nobene človeške stvari, ki bi bila v vsem popolna in za vsakogar enako dobra. Poleg tega pa bi čutili, da je tisti, ki svoje pomisleke naravnost n a m sporoči, naš prijatelj in da je vnet za dobro stvar.

Posebej se moramo zahvaliti vsem onim, ki kakorkoli delajo za propagando lepe knjige in za priljubljenost naše založbe. Zavedamo se, da vsakdo teh posameznikov, z vsako dobrohotno besedo doprinese kamenček k skupnemu delu.

Prosimo vse še za nadaljno pozornost, mi pa zagotavljamo, da jo bomo radevolje vračali s tem, da bomo z vsemi močmi skušali poglobljati in izpopolnjevati započeto delo.

Založba Modra ptica v Ljubljani

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno »Merkur«: Otmar Mihálek, oba v Ljubljani.

KLISEJE

vseh vrst po
fotografijah
ali risbah
izvršuje
najsolidnejše
klišarna

ST. DEU

LJUBLJANA

DALMATINOVA 13

Motite se

če mislite, da so vsi pisalni stroji
enaki. Kakor se razlikuje člo-
vek od človeka, tako so različni
tudi stroji. Najboljši med dobrimi
pa je brez dvoma

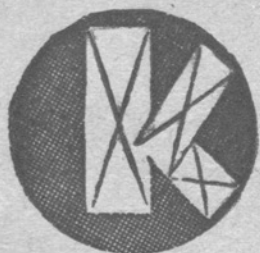
Erika

Zahtevajte prospekte:

THE REX Co.

Ljubljana, Gradišče št. 10

KVERTA

LJUBLJANA

Karlovška c. 2, Vofarski pot 1

TVORNICA KUVERT IN KONFEKCIJA PAPIRJA

P a z i t e

pri nakupu šivalnih strojev na
najboljšo znamko in to je Pfaff!

PFÄFF šivalne stroje

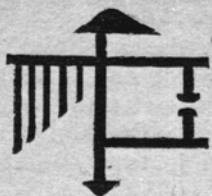
za rodbino, obrt in industrijo z več-
letno garancijo kupite ugodno tudi
na obroke pri trrdki

IGN. VOK

Ljubljana, Tavčarjeva ul. 7

ali pa v podružnici
Kranj in Novo mesto.

Pouk v vezenju brezplačen!

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA

GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA TISK VSEH URADNIH,
TRGOVSKIH, INDUSTRIJSKIH IN OBRTNIH
TISKOVIN. PREVZEMA IN IZVRŠUJE VSE V
TISKARSKO STROKO SPADAJOČE TISKOVINE
V ENO-, DVO- IN VEČBARVNEM TISKU.
CENE ZMERNE. POSTREŽBA TOČNA.
LASTNA KNJIGOVEZNICA.

*Salda-konte — Štrace — Journale; — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjžice
Risalne bloke itd.*

nudi po izredno ugodnih cenah

Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6
II. nadstropje